Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

JANUAR 2015 | NUMMER 1 | ÅRGANG 47

Best er ikkje billig

Det kostar å hente verdas toppforskarar til Noreg. Men vil dei hit, og vil vi ha dei?

Side 16–21

Hatets retorikk

Hvem skriver brev til Tatiana Vinnitjenko?

FOTO: WIKIPEDIA

I dag finner vi trollene først og fremst på nettet. I 1911 herjet de i brev til Marie Curie.

Det ble skrevet 23. november 1911, og deretter arkivert for ettertiden. I desember 2014 fikk det plutselig nytt liv i sosiale medier, Albert Einsteins brev til Marie Curie.

Man kunne i og for seg lese det i norsk oversettelse allerede i 2010, i Walter Isaacsons utmerkete biografi om nettopp Einstein. Bakgrunnen for brevet var forholdet mellom enken Marie Curie og den gifte kollegaen Paul Langevin. Samtidig som det ble kjent at Curie for andre gang var tildelt nobelprisen, denne gangen i kjemi, ble detaljer rundt forholdet mellom henne og Langevin gjort offentlig av tabloidpressen. Forholdet skapte oppstyr, og da var det at Einstein grep pennen:

«[J]eg er så rasende over den plumpe måten som offentligheten for tiden våger å beskjeftige seg med Dem på, at jeg absolutt må gi denne følelsen luft. Jeg føler meg nødsaget til å fortelle Dem hvor høyt jeg har kommet til å verdsette Deres forstand, Deres handlekraft og Deres ærlighet, og at jeg priser meg lykkelig over å ha gjort Deres personlige bekjentskap i Brussel. Enhver som ikke hører med blant de krypdyrene, er så sannelig glad, nå som før, over å ha slike personligheter som Dem, og Langevin også, virkelige mennesker som man føler seg priviligert over å ha kontakt med. Hvis det pakket fortsetter å beskjeftige seg med Dem, så la simpelthen bare være å lese det sludderet, og overlat det til de krypdyrene det er smurt sammen for. (Isaacson 2010, s. 191).»

«Marie Curie hevet seg etter beste evne over alt bråket.»

Men det var ikke bare Einstein som skrev til Marie Curie. Det kom også en rekke andre brev, det ene mindre hyggelig enn det andre. Ett av dem var fra et medlem av Svenska Akademien. Han foreslo at hun ikke skulle møte opp for å motta nobelprisen, som følge av alt oppstyret rundt hennes forhold til Langevin.

Tro hvor mange mannlige nobelprisvinnere som ville ha fått et tilsvarende brev?

Marie Curie hevet seg imidlertid etter beste evne over alt bråket, og dro til Stockholm for å motta prisen. Hennes svar til motstanderne var at «jeg tror ikke det er noen sammenheng mellom mitt vitenskapelige arbeid og det som foregår i mitt privatliv».

Nå, mer enn hundre år senere, er det Tatiana Vinnitjenko som hetses for sitt privatliv.

Også journalist Börge Nilsson skrev et brev. Han spikket fram noen høflige formuleringer og printet det ut på offisielt Forskerforumpapir, for så å sende det til ledelsen ved Northern (Arctic) Federal University (Narfu), slik han fikk beskjed om å gjøre. Er det virkelig et problem for universitetet at ansatte engasjerer seg i menneskerettighetsarbeid på fritiden, lurte han på.

Han fikk aldri noe svar.

Universitetslærer Tatiana Vinnitjenko kan enn så lenge fortsette å undervise i russisk og lingvistikk ved Narfu, men bare om hun slutter å være aktiv i den ideelle organisasjonen Rakurs, som jobber for bedre vilkår for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Organisasjonens medlemmer trues av både politi og politiske ekstremister, men det er Vinnitjenko og andre universitetsansatte som får svi. Professor Oleg Kljuenkov fikk sparken 18. juni 2014. Nå er Vinnitjenko redd det er hennes tur neste gang.

Hvem skriver brev til Vinnitjenko og Kljuenkov og støtter dem i kampen mot alle disse «krypdyrene» Einstein skrev om? Burde jeg gjøre det?

Idet dette nummeret av Forskerforum går i trykk, er året der vi feiret to hundre år med grunnloven, omme. Paragraf 100, som sikrer oss ytringsfrihet, har vært blant de bejublede delene av feiringen.

Men med ytringsfriheten følger et ytringsansvar, hevder lingvisten Anne Birgitta Nilsen. Hennes bok *Hatprat* er anmeldt på boksidene i dette nummeret. Hun definerer hatretorikk som «nedsettende språkbruk, som kan vekke eller forsterke negative følelser, holdninger eller oppfatninger overfor en gruppe mennesker med utgangspunkt i rase, kjønn, etnisitet, religiøs tilhørighet, funksjonshemming, seksuell orientering eller annen gruppetilhørighet». Rådene hun gir mot slutten av boken for hvordan vi skal møte hatretorikken, er stilet til hver og en av oss. For hatretorikken er ikke bare rettet mot et offer, ifølge Nilsen, men også mot et bredt, ukritisk publikum.

Så kanskje nyttårsforsettet mitt for 2015 skal være å skrive et brev, til støtte i kampen mot krypdyrene.

Redaktør
Siri Lindstad

4: Prøvefisk

Ingen dyr er så mye brukt i forsøksvirksomhet som fisk. – Det er viktig å være bevisst på at vi jobber med levende vesener, sier vaksinedirektør.

7: Slurvete siteringer

Det holder ikke bare å oppgi boktittel. – Manglende sidehenvisning er i ferd med å bli tradisjon, sier pedagogikkprofessor. Dermed blir det vanskeligere å etterprøve argumentasjoner.

8: Slipp midlene fri!

Hvis ikke Forskningsrådets midler blir mindre styrt, er det fare for at forskningen ikke lenger blir nysgjerrighetsdrevet, uavhengig og maktkritisk, frykter UiO-professor.

9: Jobb på lånt tid

Regjeringen vil utvide mulighetene for å tilsette på tidsbegrensete kontrakter. – Midlertidighet bygger ikke et forskningsmiljø, sier Johannes Bergh ved Institutt for samfunnsforskning.

10: Ofre for homofobi

Den russiske statlige propagandaen mot homofili startet i Arkhangelsk. Nå har flere universitetsansatte her fått problemer på jobb.

16: Når bare de beste er bra nok

Svenske myndigheter har satset milliarder på å håndplukke veletablerte eliteforskere til landet. – Det er bedre å satse på de unge forskertalentene, mener UiO-rektoren.

24: – Vi er vår historie

Nei, Freud har ikke gått ut på dato, mener Siri Gullestad, professor i psykologi. – Å forkaste ham ville være å avskjære oss fra en tradisjon som ikke er spekulativ.

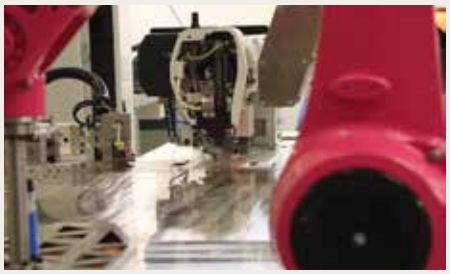

28: Robot til de kjedelige jobbene

Ennå er menneskehender dyktigere enn maskiner til å sy. Men ved Ekornes møbelfabrikk utvikles en sømrobot som skal sy stingene i Stressless-stolene.

LES OGSÅ

31: Tilbakeblikk
32: Hundre kvinner i hundre år

36: Bøker
38: Kronikk
40: Debatt
41: Gjesteskribent
45: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 1/2015 – 47. årgang
Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.
UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo, Telefon: 21 02 34 00/Telefaks: 21 02 34 01
ANSVARLIG REDAKTØR: SIRI LINDSTAD, siri.lindstad@forskerforum.no
REDAKSJONSSEKRETÆR: AKSEL KJÆR VIDNES, aksel.vidnes@forskerforum.no
JOURNALISTER: JOHANNE LANDSVERK, johanne.landsverk@forskerforum.no; SILJE PILEBERG, silje.pileberg@forskerforum.no
KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no
REDAKSJONSRÅD: Martin Eide, professor UiB, Helge Salvesen, bibliotekdirektør UiT, Reidun Høydal, Møreforsking/Høgskulen i Volda
ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 64 87 67 90, Telefaks: 64 87 67 91, E-post: annonser@forskerforum.no
Design: Concorde Design. Forsidefoto: Scanpix. Trykk: Krona Trykk.
ISSN 0800-1715. Opplag: 19 600

Fagpressen F
OPPLAGSKONTROLLERT

FISK ER TESTOBJEKT NUMMER ÉN

Forsøk som medfører alvorlige symptomer eller dødelighet hos fisk, ble først klassifisert som smertevoldende i 2007. Alternative metoder kan brukes mer, men det koster.

99 prosent av alle forsøksdyr i 2013 var fisk. Det viser tall fra forsøksdyrutvalget. Av totalt litt over 182 000 dyr som ble brukt i smertevoldende forsøk, var i overkant av 180 000 fisk – hovedsakelig brukt til testing av fiskevaksiner og forskning på fiskesykdommer.

NOEN FORSØK TAR TID

Sammenlignet med forsøksdyr som rotter og mus er kosefaktoren for fisk ganske lav. Dermed blir det kanskje også enklere å holde en følelsesmessig avstand til dyrenes smerte.

– Men det er viktig å være bevisst på at vi jobber med levende vesener, sier Ingunn Sommerset, nordisk teknisk direktør for aqua hos vaksineprodusenten MSD Animal Health AS.

For å dokumentere effekten av vaksiner må forsøksfisk gjennom smitteforsøk. I et typisk smitteforsøk blir 60 fisk delt i to grupper. Den ene gruppa blir vaksinert, mens den andre er kontrollgruppe. De svømmer så sammen, og etter en tid utsettes de for smitte for å se om vaksinen beskytter. Smittepresset må være høyt, og dødeligheten i kontrollgruppa minst 60 prosent, for at forsøket skal kunne inngå i dokumentasjon på at vaksinen virker.

– Noen ganger er smitteforsøk utfordrende. I mange tilfeller får vi 60 prosent dødelighet ganske fort, og forsøket kan avsluttes raskt. Noen smitteforsøk tar likevel tid. Vi ser at fiskene kan utvikle sår, og at de dør etter litt tid. Vi kan ikke avslutte, for da vil forsøket være bortkasta, sier Sommerset.

ERSTATTE, REDUSERE OG BEDRE

– Når det gjelder smitteforsøkene i tidlige tester av vaksiner, er det en del som kan gjøres for å erstatte, redusere og bedre dem, sier Adrian Smith. Han er ansatt ved Veterinærinstituttet som sekretær i den nasjonale kompetanseplattformen Norecopa.

Forsøk som medfører alvorlige symptomer eller dødelighet hos fisk, ble ikke formelt klassifisert som smertevoldende av forsøksdyrutvalget før i 2007. Prinsippavgjørelsen sikret at utvalget må godkjenne alle slike forsøk. At de er kategorisert som smertevoldende, vil si at forsøkene antas å medføre vedvarende eller betydelig smerte for fisken.

– Det trengs tid og penger for å utvikle alternativer til smertevoldende smitteforsøk på fisk, sier Smith.

SVIMERE

MSD Animal Health samarbeider mye med Stiftelsen Industrilaboratoriet (ILAB), en privat forskningsstiftelse som også er lokalisert ved Høyteknologisenteret i Bergen. De gjennomfører forsøk innen fiskehelse og ernæring for private bedrifter og forskningsmiljøer ved universitetene.

– De er flinke og omsorgsfulle med dyra, sier Sommerset.

Anne Sverdrup er forskningssjef ved ILAB. Hun forteller at stiftelsen bruker rundt 60 000 forsøksfisk i løpet av et år, og at de gjør mange smitteforsøk.

– Alle som jobber her, har et obligatorisk kurs som sørger for at vi har riktig utdanning og kunnskap for å jobbe med forsøksfisk. Daglig fokus på fiskehelse og fiskevelferd gjenspeiles i våre rutiner med røkting, fôring og måling

FOTO: MSD ANIMAL HEALTH

■ **Prøvetaking av fisk i feltforsøk. Mange forsøksfisk brukes til å utvikle vaksiner, medisiner og fôr til oppdrettsnæringa.**

FOTO: MSD ANIMAL HEALTH

■ **Ingunn Sommerset utvikler fiskevaksiner for MSD Animal Health.**

FOTO: JØRN JIRI SOLHEIM/ILAB

■ **Forskningssjef Anne Sverdrup viser hvor ILAB produserer sin egen forsøksfisk.**

av vannparametere, sier Sverdrup.

ILAB har 2500 kvadratmeter med fiskekar, og et stort teknisk anlegg med vannforsyning og styring av lys og temperatur. De har også mange hundre alarmpunkter og vakt 24 timer i døgnet.

– Laks produserer vi selv. Ørret og rensefisk kjøper vi hos underleverandører. Laksen som benyttes i forsøkene, veier rundt 20 gram, forteller Sverdrup.

Forskerne ved ILAB har et godt forhold til forsøksfisken, ifølge forskningssjefen.

– Ved smitteforsøk gjelder det å finne gleden i de forbedringene et forsøk kan føre til for mange tusen fisk i ettertid. Vi fokuserer på resultatet av det vi gjør, sier hun.

Sverdrup understreker at de humane endepunktene er klart definert i forsøkene før de blir godkjent. Såkalte svimere må tas ut av forsøket og avlives. Dette er fisk som har blitt slappe og svimer rundt i karene mens de fremdeles er i live.

– Fiskene lider ikke. De sjekkes to ganger om dagen, og hele tiden plukkes svimerne ut, sier Sverdrup.

TESTER UTEN FISK

Sommerset er likevel enig i at det er potensial for bedring.

– Smittemodeller som fungerer, er enkle å ty til, mens det er mye mer arbeid å validere alternative tester mot slike smitteforsøk, sier hun.

For eksempel er det mulig å sjekke blodprøver fra fisken for antistoffer (serologi). MSD Animal Health har også utviklet en kvalitetstest som går helt utenom fisk etter den initielle smittetesten, men her holder Sommerset kortene tett til brystet.

– Vi sjekker egenskaper ved vaksinen i tester som er validert mot et smitteforsøk hvor vaksinen har vist effekt. Det ligger mye jobb bak teknologien, men jeg oppfordrer alle andre vaksineselskaper til å gjøre det samme, sier hun.

Når en vaksine er under utvikling, blir det gjort mange ulike typer smittetester. Blant annet undersøkes hvert enkelt virkestoff, kombinasjonen av virkestoffer og dosering, samt inntreden og varighet av immunitet.

– De ulike komponentene gjør at det kan være seks smittetester på én vaksine. Vi har bytte ut to smittetester med serologi, og for én test bruker vi en in vitro-test. Noen smittetester henger fremdeles igjen fordi de er vanskelige å bytte ut, men vi har som mål å få det til, sier Sommerset. I tillegg skal hver vaksinebatch som brukes, til dokumentasjon eller salg gjennom kvalitetssikring som kan innebære smitteforsøk.

– VIKTIG MED GODE FORSØK

Smertevoldende forsøk stiller særskilte krav til forsøkenes vitenskapelige eller praktiske nytteverdi. Kravene til forsøk og dokumentasjon for å få en fiskevaksine godkjent forvaltes av Statens legemiddelverk, og er basert på et felles legemiddelverk for EU- og EØS-land.

– Vi ser ofte dossierer med mange, små forsøk med lite hensiktsmessig og varierende design. Når man først bruker fisk, er det viktig at forsøkene er gode. Det verste er forsøk som ikke gir konkluderende svar, slik at man må gjøre nye forsøk. Vi vil ha få, men gode forsøk, sier Tonje Høy, veterinær og fagdirektør ved veterinærmedisinsk seksjon i Legemiddelverkets avdeling for legemiddelutredning.

Hun forteller også at det er en del alternativer til tester med forsøksfisk på gang, og mer skånsomme forsøk. I tillegg til utviklingsfasen for vaksiner, herunder dokumentasjon i søknader om markedsføringstillatelse, brukes forsøksfisk ved forbedring av vaksiner og når produsentene skal vise at nye batcher av en vaksine har riktig styrke.

– Spesielt er det muligheter for å erstatte smitteforsøk som brukes for å vise at vaksinen er den samme for hver batch. I grunndokumentasjonen er det nok vanskeligere å erstatte smitteforsøkene helt, men også her er det åpent for å bruke alternative metoder, for eksempel for å vise inntreden av immunitet og varighet av beskyttelse, sier Høy.

Hun understreker at det kreves et langt utviklingsarbeid for å få til dette, siden vaksineprodusentene må vise at metodene er minst like gode som smitteforsøkene.

AV KRISTIN STRAUMSHEIM GRØNLI

5,5 millioner forsøksfisk

- Totalt ble det brukt 5, 5 millioner forsøksfisk i 2014. Av disse var hele 4,9 millioner del av tre vaksineutprøvinger i normale oppdrettsanlegg, det vil si forsøk som ikke var klassifisert som smertevoldende.
- All oppdrettsfisk i Norge blir vaksinert, for eksempel mot bakteriesykdommene furunkulose, vibriose og kaldtvannsvibriose. I de tre store utprøvingene ble den vanlige vaksinen erstattet av en nyutviklet variant. Ellers foregikk oppdrettet som normalt.

av Aksel Kjær Vidnes
journalist i Forskerforum

Å glemme det viktige

Om Danmark er en lyttepost for norsk akademia, har vi god grunn til uro.

Et kort i posten: Nyfødte Emma ønsker god jul og godt nyttår. Hun er ikke alene – det vokser opp mange Emma-er i disse dager, kan Statistisk sentralbyrå fortelle oss. Og Filip, det vanligste guttenavnet, er også representert blant kortene på peishylla. Den er kanskje ikke så nyttig, denne kunnskapen om våre navnevalg. Likevel leser vi den med interesse. Vi kjenner jo alle en Filip og en Emma for tiden. Kanskje påvirker det oss når det nærmer seg tiden for våre eventuelle egne mirakel.

Hva som er nyttig og unyttig kunnskap, er et spørsmål for vår tid. Det er nærliggende å tenke på Danmark, hvor universitetene går inn i et mørkt år med dette spørsmålet som motto. Helle Thorning-Schmidts sosialdemokratiske regjering, med Folketingets ikke helt udelte støtte, mener for mange studenter utdannes til arbeidsledighet. Studenter skal derfor ikke lenger få lov til å studere hva de vil. I hvert fall ikke fag som ikke umiddelbart kan omsettes i en yrkeskarriere. Du skjønner tegningen: Kuttet rammer hovedsakelig humaniora. Totalt skal 3500 studieplasser på bachelornivå bli lagt ned fra 2015, og 2400 studieplasser på masternivå fra 2018. Over 70 prosent innen humaniora.

Samtidig i Norge jobber kloke hoder i Kunnskapsdepartementet med å finne måter å kartlegge utdanningsbehov på, med tanke på samfunnets behov for arbeidstakere. Dette gjøres ikke med ønske om lignende prosesser som vi ser i Danmark, lover departementet. Men vil det kunne brukes til det en gang i fremtiden? Så klart.

Det er lite som tyder på at tanker om kunnskapens nytte vil gjøre seg mindre gjeldende her i årene fremover. Næringslivets hovedorganisasjon, med ikke helt ubetydelig innflytelse over regjeringen, har nylig prøvd å finne en inngang til hvordan man kan dimensjonere utdanningene i Norge. Ikke ved å gå løs på norske studenter – det er enn så lenge for vanskelig. I stedet griper de til de lettvinte utenlandsstudentene – du vet, de som regjeringen også har grepet til når de har ønsket å stramme inn i høyere utdanning.

> «Når vi vurderer studenters utdannings-valg ut ifra samfunnets nytte, jager vi et mål i bevegelse.»

Mens regjeringen ville ta betalt av alle, vil NHO ta mer strategisk tak: Steng ute de unyttige. Og la komme de som vil studere teknologi, naturvitenskap og helsefag. Helt i tråd med Kristin Skogen Lunds tidligere uttalelse: «Vi må slutte å tilby studieprogrammer som arbeidslivet ikke har behov for, og sørge for å gi den kompetansen som næringslivet og arbeidslivet for øvrig trenger.»

Hun er ikke alene. Jonas Gahr Støre, en mulig fremtidig norsk statsleder, konkluderte selv i retning av at studenters valg er en utfordring for samfunnet da han talte på Kunnskapsdepartementets kontaktkonferanse for et par år siden. Støre var opptatt av «hvordan [vi] kan mobilisere ungdom til å ta valgene som samtidig møter samfunnets behov». Et godt spørsmål, men det er samtidig del av problemet.

Når vi vurderer studenters utdanningsvalg ut ifra samfunnets nytte, jager vi et mål i bevegelse. Det er få på jorden (eller andre steder) som kan spå hva som er nyttig i en tenkt fremtid. Da å skulle kutte det man måtte mene er unyttig, for å bøte på at ikke mange nok fordyper seg i det nyttige, er en molbo-strategi: Vi har ikke nok pærer, så vi må slutte å plukke epler!

I dagens Norge er vi enn så lenge så heldige at vi ikke har måttet ta dette riktig inn over oss ennå. Høy utdanningsgrad har så langt få «perverse effekter». Som Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning konkluderte i Kandidatundersøkelsen 2013:

«Til tross for en sterk vekst i antall mastergradskandidater det siste tiåret er ikke omfanget av mistilpasning i arbeidsmarkedet større i 2013 enn i 2003. Dette gjelder alle fagfelt. Dette viser at arbeidsmarkedet har klart å absorbere store kandidatkull, og gir liten støtte til hypotesen om at det utdannes for mange kandidater med mastergrad.»

Men hva skjer den dagen arbeidsledigheten stiger og det blir fristende å motivere politisk styring av studenters utdanningsvalg med nasjonens interesser?

Jeg tror den dagen blir avgjørende for noe større enn hva ordet «dimensjonering» kan romme: Alle menneskers rett til å finne mening i sine egne liv. Selv å velge veien, ikke bare til en samfunnsnyttig jobb, men til det mennesket man har potensial til å være.

Det er kanskje ikke så viktig, sånn umiddelbart, å vite at mange barn vokser opp som Filip-er og Emma-er. Men kanskje kan det hjelpe oss om vi skal forstå hvordan fenomener sprer seg, vokser og avtar. Hvordan samfunnet, med alle dets individer, puster og lever. Kanskje er det bare gøy. Et innhold.

Faren er ikke at vi kan for mye. Faren er om vi glemmer betydningen av innhold.

– VI TRENG EIN DEBATT

Norske forskarar slurvar med referansane, meiner Solveig Østrem. Pedagogikkprofessoren fryktar ein skrivekultur der forskingsetiske krav får for lite merksemd.

– Å vere etterretteleg er forskarens ansvar, og ikkje noko ein kan fråskrive seg ved å vise til ein stil. Likevel er manglande sidetilvising så utbreidd at ein kan kalle det ein tradisjon, seier Solveig Østrem, professor i pedagogikk ved Høgskolen i Buskerud og Vestfold.

Ho har sett seg lei på vitskaplege publikasjonar og lærebøker der det blir slurva med referansane, og ho fryktar konsekvensane det kan ha, særleg for samfunnsvitskap og humaniora.

– I naturvitskapen byggjer truverdet på beviset. I samfunnsvitskap og humaniora er det argumentet som skaper truverdet. Der blir det desto viktigare å kunne undersøke kva argumenta byggjer på.

TRE HOVUDPROBLEM

Både når ho vurderer tekstar på oppdrag frå forlag og tidsskrift og når ho les vitskaplege publikasjonar, legg Østrem merke til mangelfulle referansar. Ho peikar på tre hovudproblem:

- manglande eller uklar samanheng mellom teksten og referansen i parentes, slik at lesaren ikkje forstår
- parentesar med altfor mange referansar, anten for å gje fagleg tyngde til eigne påstandar, som erstatning for faglege argument eller for å dokumentere det sjølvsagte
- manglande sidetilvisingar. Dette er særleg eit problem der det ikkje blir referert til direkte sitat, men der lesaren likevel treng sidetal for å finne fram i kjeldene.

– Vi publiserer og publiserer for å få flest muleg publiseringspoeng. Men skriving som forskingsmetode blir i liten grad diskutert. Mange i mitt fagfelt seier at APA-stilen ikkje legg opp til å bruke sidetilvisingar anna enn ved direkte sitat. Men eg er usikker på kvar denne tolkinga kjem frå, seier ho.

APA-stilen er ein av fleire hyppig brukte stilar i norske fagmiljø. Han er utvikla av America Psychological Association og gjer greie for korleis referansar skal skrivast i tekst og referanseliste.

FRAMLEIS STORE UTFORDRINGAR

Ragnvald Kalleberg er sosiologiprofessor og nestleiar i Granskingsutvalget for redelighet i forskning. Han er samd i at dagens praksis kan betrast, uavhengig av kva stil ein brukar. Likevel meiner han at temaet får meir merksemd enn før.

– Vi har hatt nokre saker der dårleg siteringspraksis har blitt nasjonalt synleg, til dømes i samband med den faglitterære boka «Historien om Norge» som Gyldendal gav ut i 2004. Etter dette vart det i 2006 utvikla eit eige punkt om siteringspraksis i dei forskingsetiske retningslinjene for samfunnsvitskap, humaniora, juss og teologi, seier han.

FOTO: SILJE PILEBERG

■ **– Viss stadig fleire betrar praksisen, vil fleire følgje på, trur Marianne Bjørnestad, redaktør i Norsk Pedagogisk Tidsskrift.**

Kalleberg leia sjølv arbeidet. I punkt nummer 29 står det mellom anna at alle har plikt til å gje mest mogleg nøyaktige tilvisingar til litteraturen som er brukt, fordi dette gjer det enklare å etterprøve påstandar og argumentasjon. Både dei forskingsutførande einingane, disiplinane og den enkelte forskaren eller forfattaren har eit ansvar, det same har rettleiarar for studentar.

FOTO: PRIVAT

■ **– Intensjonane er ofte gode. Det handlar heller om at skribentane ikkje tenkjer seg om, seier Solveig Østrem.**

Kalleberg fortel at ph.d.-studentar ofte viser til APA og hevdar at dei ifølgje manualen ikkje skal vise til sidetal anna enn ved sitat.

– Då spør eg dei gjerne kva side det står på i manualen. Og etter ein del leiting finn dei ut at det faktisk ikkje er slik.

STORE SKILNADER I PRAKSISEN

Dorte Østreng, redaksjonssjef for samfunnsfag og humaniora i Cappelen Damm, og Elisabeth Bjørnestad, redaktør i Norsk Pedagogisk Tidsskrift, merkar store skilnader på praksisen blant skribentane.

– Det er framleis mange forfattarar som må instruerast. Det finst ikkje klare retningslinjer for når ein skal gje sidetilvisingar utover direkte sitat. Forfattarane må difor ha evne til å utøve skjønn og gjerne gje sidetilvisingar hyppigare enn absolutt nødvendig, seier Østreng.

Elisabeth Bjørnestad fortel at redaksjonsrådet i tidsskriftet ofte diskuterer temaet. Frå Solveig Østrem si punktliste kjenner ho att punkt to og tre:

– Det er eit utbreitt problem at forfattarar har litt for lange og mange referansar i parentes. Vi jobbar med å få dei til å korte ned. I tillegg meiner eg at ein alltid bør skrive sidetal når ein viser til bøker, fordi korte artiklar er lettare å sjekke opp. Viss stadig fleire betrar praksisen, vil fleire følgje på.

– Kan du sjølv endre noko for å løfte kvaliteten?

– Som redaktør åleine kan eg ikkje det, men med redaksjonsrådet, og i samarbeid med forlaget som er eigar, kunne vi setje eigne kriterium. Viss vi opplever eit trykk frå akademia og brukarane våre, vil vi nok vurdere det.

AV SILJE PILEBERG

– FORSKNINGSRÅDET MÅ STYRE MINDRE

Forskningsrådets nye hovedstrategi er ute på høring. Rådet må i større grad være forskernes og forskningens advokat, er en av tilbakemeldingene.

– Forskningsrådets midler må være mindre styrt enn de andre pengestrømmene. Hvis ikke er det stor fare for at forskningen ikke kan leve opp til vitenskapelige idealer som å være nysgjerrighetsdrevet, uavhengig og maktkritisk, sier professor Svein Sjøberg ved Universitetet i Oslo. Han er en av mange forskere som ønsker at Forskningsrådet demper styrings- og kontrollregimet gjennom sin nye hovedstrategi fra 2015.

– PÅ GALT SPOR

Denne nye hovedstrategien er nå ute på åpen høring. Forskningsrådet søker blant annet et utvidet ansvar for regjeringens langtidsmelding for forskning, samt rollen som strategisk utvikler av norsk forskning – mellom politikk og fagmiljøer.

I sitt høringssvar protesterer Universitet i Oslo på Forskningsrådets ambisjoner og krever færre og mer generelle programmer, mindre øremerking og mer midler til forskerinitierte prosjekter.

– Vi er i ferd med å komme inn på et galt spor i utviklingen av norsk forskningspolitikk, sier UiO-rektor Ole Petter Ottersen. Han mener det er fullt mulig å begrense programstyringen og tenke mer langsiktig i finansieringen av norsk forskning.

– Men da må Forskningsrådet spille med på laget slik at vi får et større spillerom for prosjekter initiert av forskerne selv.

UiO mener Forskningsrådet eksponerer en rolleforståelse «som ingen er tjent med» – blant annet at rådet selv ønsker å initiere forskning.

– Forskningsrådet må i større grad enn i dag ta rollen som forskernes og forskningens advokat. Utviklingen skjer så raskt at forskningsinstitusjonene selv må være strategiske aktører. Koblingene mellom forskning, utdanning og innovasjon er det bare institusjonene selv som kan gjøre – det er de som trenger mer strategisk handlingsrom.

Vi trenger ikke – og skal ikke ha – et forskningsdirektorat, sier Ottersen.

STØTTER STRATEGIEN

Rektor ved Universitetet i Stavanger Marit Boyesen er blant universitetslederne som mener Forskningsrådet har gjort mye riktig i sitt utkast til ny hovedstrategi. Hun stiller seg bak UiO-rektorens bekymring for den frie forskningen, men oppfatter at Forskningsrådet for øvrig treffer godt.

– En økt satsing på frie midler må ses i sammenheng med de utfordringene forskningen skal løse, og dette synes jeg gjenspeiles godt i strategien, sier Boyesen. Hun gir rådet honnør for deres kontaktflate mot forskerne gjennom program- og divisjonsstyrene.

– Utkastet til strategi kan bidra til å realisere langtidsplanen for forskning med sin tematiske innretning mot bærekraft, klima, miljø og energi. Større vekt på forskningsbasert innovasjon og kunnskapstriangelet mellom forskning, utdanning og innovasjon i arbeidslivet utgjør det gode i strategien, sier Boyesen.

I desember bevilget Forskningsrådet i overkant av én milliard kroner til den tverrfaglige, åpne finansieringspotten FRIPRO, noe som tilsvarer nesten dobbelt så mye som i 2009. Ifølge divisjonsdirektør Anders Hanneborg er tildelingen resultat av en bevisst satsing på vekst i frie forskningsmidler og et langsiktig samarbeid mellom universitetene og Forskningsrådet som har resultert i to fellesløft.

– KLOKSKAP ER IKKE SENTRALISERT

Men en slik bevilgning er ikke nok. Stortingsrepresentant Torgeir Knag Fylkesnes, som er SVs forskningspolitiske talsperson, mener den sentrale styringen av forskning fra Forskningsrådet, EU og departementene er blitt så finmasket at forskernes frie handlingsrom er redusert til en kontinuerlig søknadsprosess.

– Vi har fått en styringsspiral der muligheten til å styre i seg selv fører til at man ønsker å styre mer. Dette har gått ut over balansen mellom myndighetene og forskningsmiljøene.

Fylkesnes tar til orde for å begrense overstyringen og gi tillit for forskningsmiljøene ute i institusjonene, også de frie forskningsinstituttene.

– Vi er nødt til å erkjenne at dreiningspunktet for all forskningspolitikk er forskernes evner og kreativitet. Forskerne sitter ikke i departementet eller Forskningsrådet, og klokskapen sitter ikke sentralisert.

Fylkesnes´ parti har levert et alternativt statsbudsjett som ytterligere øker de frie prosjektmidlene i Forskningsrådet sammenlignet med regjeringens budsjett, samtidig som man øker basisbevilgningen til universiteter og høyskoler.

FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

■ **– Styringen av forskning er blitt for finmasket og må begrenses, sier Torgeir Knag Fylkesnes fra SV.**

AV ANDREAS HØY KNUDSEN

FRYKTER FLERE LØSARBEIDERE

– Det vi foreslår, betyr ingenting for forskningssektoren, sier Erna Solberg. – Henger ikke på greip, sier jurist.

– Jeg tror vi gjennomfører forskningsprosjektene våre på en spesielt god måte når folk ikke er bekymret for stillingen sin og er likestilte på instituttet.

Det sier forsker og lokallagsleder i Forskerforbundet ved Institutt for samfunnsforskning (ISF) Johannes Bergh.

Han reagerer på regjeringens forslag om å endre arbeidsmiljøloven. Regjeringen ønsker å gjøre det lettere for arbeidsgivere å ansette i midlertidige stillinger.

I forslaget skal det åpnes for en generell bruk av midlertidige stillinger i opptil tolv måneder, i motsetning til i dag hvor bruk av midlertidige kontrakter må begrunnes særskilt.

– KAN SVEKKE FORSKNINGEN

Forskningssektoren er fra før rammet av uvanlig høy bruk av midlertidige stillinger. Årsaken er at tjenestemannsloven, som regulerer ansettelser i universitets- og høyskolesektoren, gir arbeidsgiver mulighet til ikke å ansette fast i inntil fire år. Unntaket i forskningssektoren er nettopp forskningsinstituttene, hvor ansettelsesforhold reguleres av arbeidsmiljøloven. Fordi arbeidsmiljøloven regulerer midlertidige stillinger mye strengere, er bruken av midlertidige stillinger lav i instituttsektoren. Mens rundt 20 prosent av vitenskapelig ansatte i universitets- og høyskolesektoren er midlertidig ansatt, gjelder det for bare rundt fem prosent av de ansatte i instituttsektoren.

Det kan det bli en endring på med dette lovforslaget, frykter Forskerforbundet.

– Færre vil få fast jobb, også ved forskningsinstituttene. Det skaper utrygghet for den enkelte, for fagmiljøene og det kan svekke forskningens uavhengighet, sier leder i Forskerforbundet Petter Aaslestad.

SOLBERG: INGEN BETYDNING

På Uniokonferansen i desember avviste statsminister sektorens bekymringer. Hun viste til at utvidelsen begrenses av en karanteneregel og en kvoteregel (se faktaboks).

– Jeg mener at forslaget er veldig godt innrammet, og at hovedregelen om fast arbeid er tydelig i loven, sa Erna Solberg. Til Forskerforum spesifiserer statsministeren at hun mener forslaget ikke vil ha noe å si for forskningssektoren.

– Hovedregelen i loven ligger fast når det gjelder arbeid av midlertidig art. Den er ikke endret på. Derfor vil det ikke ha noen betydning. På grunn av arbeidets art vil det være mulighet for midlertidig ansettelse i opp til fire år.

– Forskningsinstituttene har i motsetning til universitets- og høyskolesektoren en relativt lav andel midlertidig ansatte. Tror du ikke den vil øke av denne lovendringen?

– Hvis det hadde vært behov for midlertidige ansettelser, har forskningsinstituttene en større ramme for det med dagens lov. Derfor vil ikke dette ha noen betydning, sier Solberg.

FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

■ **Erna Solberg mener forslaget til ny arbeidsmiljølov skal gi flere mulighet til å prøve seg i arbeidslivet. Dårligere vilkår for forskere, frykter Forskerforbundet.**

URIMELIG ARGUMENT

Det får Forskerforbundets sjefjurist til å reagere.

– Solbergs uttalelser henger ikke på greip, sier advokat og leder av juridisk seksjon Ann Turid Opstad. – Det er ikke tvil om at dette lovforslaget vil medføre større adgang til å tilsette midlertidig. Statsministerens argumentasjon faller på sin egen urimelighet.

– Når de foretar denne endringen, er det for å la flere prøve seg i arbeidslivet ved å åpne opp for større adgang til midlertidig tilsetting. Hvis Solberg tror at dette ikke vil føre til mer midlertidighet i forskningssektoren, tror jeg ikke hun kjenner til hvordan det er nå, sier Opstad.

– UHELDIG FOR INSTITUTTET

Ved Institutt for samfunnsforskning forteller Johannes Bergh at det knapt er noen bruk av midlertidighet i dag. Han frykter at økt bruk av midlertidige kontrakter kan ramme fagmiljøet.

– Hvis det blir for mange midlertidige ansatte som må konkurrere om få faste stillinger, vil det være uheldig for instituttet, sier Bergh.

– Vi henter inn forskningsmidler fordi vi har en solid kompetanse. Den kompetansen er ikke noe som man kan hente inn midlertidig. Man bygger ikke opp et forskningsmiljø ved å hente inn én og én person. Det er bygget opp over lang tid.

Da Forskerforum gikk i trykken, varslet hovedorganisasjonene Unio, LO og YS politisk streik mot lovforslaget 28. januar.

AV AKSEL KJÆR VIDNES

Forslag til ny arbeidsmiljølov

- Forslaget gir adgang til midlertidig ansettelse for inntil tolv måneder på generelt grunnlag.
- Karantene: Dersom arbeidsforholdet avsluttes, kan virksomheten ikke ansette andre midlertidig til å utføre samme oppgaver i en periode på tolv måneder.
- Kvote: Det kan maksimalt være 15 prosent midlertidig ansatte arbeidstakere i virksomheten.

HOMOFOBI RAMMER UNIVERSITETSANSATTE

For bare ett år siden hadde de tre ansatte ved universitetet i Arkhangelsk støtte fra rektor. Nå har én av dem fått sparken, én er truet med avskjed og én har fått en advarsel. Årsak: De driver med homoaktivisme på fritiden.

TEKST OG FOTO BÖRGE NILSSON/TEXTRA

FOTO: BÖRGE NILSSON

■ **Da loven mot homopropaganda ble innført, fikk Tatiana Vinnitjenko besøk av politiet på forelesningene sine.**

– Sikkerhetspolitiet FSB styrer universitetets personalpolitikk. Vi straffes for at vi er aktivister, sier den avskjedigede professoren Oleg Kljuenkov.

I november for ett år siden ble det første klistremerket festet til organisasjonen Rakurs' dør i en høyblokk i Arkhangelsk. Rakurs er en såkalt LHBT-organisasjon som jobber for bedre vilkår for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

«Drep homoene som dritt» sto det, fritt oversatt. På bildet ser man en ung mann med lilla hår og regnbueflagg ligge med ansiktet mot bakken. Snart skal han knuses under en stor svart støvel.

Bildet bærer tydelige antisemittiske trekk. En drøy uke tidligere hadde russiske nynazister angrepet homoaktivister lenger sør, i St. Petersburg. En aktivist ble skutt i øyet med luftpistol.

Her oppe ved Nordishavet hadde det lenge vært roligere. Noen menn var imidlertid blitt truet med juling ute på bar. En jente var blitt angrepet da hun gikk i byen med en plakat.

– Det var spontane hendelser, ikke noe organisert. Men nå har de kommet hit også. Det har vært klistremerker på bussene i knapt en måned og nå har de funnet ut hvor lokalet vårt er, sa dosent og universitetslærer Tatiana Vinnitjenko da Forskerforum møtte henne for ett år siden. Hun er leder for Rakurs, som hun og noen venninner startet i 2007.

Forsiktig løsnet hun klistremerket fra døren.

– Det er tydelig at vi må skaffe vakter.

– EKSTREMISMEN FÅR RYGGDEKNING

Den statlige propagandaen mot homofili startet akkurat her i Arkhangelsk.

I september 2011 ble det forbudt å «propagandere for ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner» overfor umyndige. Tre måneder senere ble en lignende lokal lov vedtatt i St. Petersburg. Fra sommeren 2013 gjaldt den i hele Russland.

– Det blir så tydelig at ekstremister føler at loven gir dem støtte til å trakassere oss, sier Tatiana Vinnitjenko.

Seksuell legning eksisterer ikke i russisk hatforbrytelseslovgivning, og den trusselen som klistremerkene står for, retter seg ikke mot ett individ. Derfor er det sannsynligvis ikke straffbart å klistre det opp. Likevel gjemte Vinnitjenko på klistremerket og anmeldte hendelsen til politiet.

Hun underviser i russisk og lingvistikk ved Northern (Arctic) Federal University (Narfu), som på sine hjemmesider omtaler seg som et helt nytt og ambisiøst universitet, designet for å møte framtidens utfordringer i Nord-Russland og Arktis. Etter at loven om homofil propaganda ble innført for tre år siden, har Vinnitjenkos forhold til ordensmakten vært anstrengt.

De yngste av studentene hennes er 17 år. Som umyndige omfattes de altså av loven mot homofil propaganda. Hvis noen av dem skulle spørre foreleseren sin om hun er lykkelig med sin kone, ville Vinnitjenko bryte loven om hun sa det som det var.

– Studentene vet det, så de spør ikke. Jeg er en god lærer, studentene elsker meg, og de er ikke redde for homofili.

Politiet oppsøkte henne på universitetet og ville finne ut om hun bedrev forbudt propaganda på arbeidsplassen. De fulgte undervisningen, forhørte kolleger og tok kopier av undervisningsmaterialet.

Vinnitjenko mistenker at hun har kolleger som gjerne hadde sett at hun mistet jobben.

– Men jeg regner med at rektor støtter meg. Det har hun gjort hittil, hun har kalt kampanjen mot meg for en heksejakt, sa Tatiana Vinnitjenko for ett år siden.

Nå er situasjonen en annen.

SKJØNNLITTERÆR SENSUR

Politiaksjonen på universitetet i 2013 startet også en diskusjon om å sensurere universitetets bibliotek, som alle studentene har tilgang til. Det gjorde Vinnitjenko forferdet.

– Skal forfattere som Sapfo og Oscar Wilde renses ut ettersom de skriver om homofile relasjoner? Skal universitetet utelate viktig litteratur i undervisningen?

Loven mot homofil propaganda har flyttet grensene. For Rakurs er situasjonen blitt absurd.

– Vi må si nei til dem som er under 18 år. Vi kan bare tilby konsultasjoner hos psykolog, de får ikke delta i den vanlige virksomheten.

I dag er det tydelig at Kreml vil at Russland skal være et verdikonservativt alternativ til et påstått dekadent vesten. Ett middel er loven om «utenlandske agenter». En frivillig organisasjon som tar imot penger fra utlandet og forsøker å påvirke russisk politikk må registreres, gjennomgå nitide kontroller og merke alt informasjonsmateriale med ordene «utenlandsk agent». Begrepet var sterkt verdiladet under sovjettiden og har etter krisen i Ukraina nok en gang blitt stigmatisert.

Ettersom Rakurs har fått økonomisk støtte fra det svenske bistandsdirektoratet Sida, Civil Right Defenders, Nordisk Ministerråd og Open Society Foundation, risikerer organisasjonen å bryte loven.

18. desember 2014 ble Rakurs også innlemmet i registeret for kontakt med utenlandske agenter.

– Politiet kan når som helst komme og tvinge oss til å stenge. Ingen har råd til å betale så høye bøter, sier Rakurs' jurist Aleksej Kuroptjev. ►

FOTO: BÖRGE NILSSON

■ **Professor Oleg Kljuenkov har mistet jobben. Universitetslærer Tatiana Vinnitjenko har fått en advarsel.**

FOTO: BÖRGE NILSSON

■ **I november 2013 ble den første hatklistremerket klistret på homo-organisasjonen Rakurs dør i Arkhangelsk.**

– Jeg kommer verken til å slutte som aktivist eller si fra meg jobben.

Tatiana Vinnitjenko

Men i november 2013 lå myndighetene ennå lavt.

I Arkhangelsk trodde aktivistene at statsledelsen ikke ville la dårlig publisitet i omverdenen få ødelegge for vinter-OL i Sotsji, Russlands store fest.

Da OL var avsluttet, tiltok urolighetene på Krim. Snart ble halvøya okkupert av små grønne menn i anonyme uniformer, som senere viste seg å være russiske elitesoldater.

Etter dette har trykket mot homoaktivistene på universitetet i Arkhangelsk også økt.

VELBEGRUNNET URO

For ett år siden ville ikke professor Oleg Kljuenkov bli intervjuet av Forskerforum om sitt arbeid. Han hadde nylig kommet hjem fra en reise til USA, hvor han hadde søkt støtte til homofiles rettigheter i Russland hos Arkhangelsks vennskapsby Portland, kongressmedlemmet Patty Murray og tjenestemenn i Det hvite hus. Besøket vakte oppmerksomhet hjemme i Russland. I februar fikk Kljuenkov kritikk på en anonym homofob hjemmeside. Der ble også universitetets ledelse kritisert for å støtte homoaktivister.

Heller ikke en annen aktivist ansatt ved universitetet, Olga Pospelova, ville la seg intervjue av oss den gangen.

Begges uro viste seg å være velfundert.

I slutten av mars 2014 fikk universitetets administrasjon besøk av tiltalemyndighetene og sikkerhetspolitiet FSB. Oleg Kljuenkov sier at han da fikk en reprimande for å ha vært fraværende fra arbeidsstedet sitt i forbindelse med reisen.

– Men det er nonsens. Jeg hadde ingen forelesninger i det tidsrommet, og ingen har påstått at jeg ikke har passet arbeidet mitt.

Kljuenkov ble oppfordret til å si opp stillingen «frivillig», men nektet.

I mai var det nye inspeksjoner der personale fra FSB kontrollerte undervisningen hans. Den 18. juni fikk han sparken. Oleg Kljuenkov har forsøkt å få oppsigelsen opphevet i domstol, grunngitt med at den mangler saklig begrunnelse.

– Jeg tapte i første instans, men jeg kommer ikke til å gi meg. Jeg har tenkt å slåss for rettighetene mine, sier han.

Kollegaen Olga Pospelova, som også er en av grunnleggerne av Rakurs, ble i juni innkalt til institusjonens rektor av universitetets sikkerhetssjef. I rommet befant det seg ytterligere en person som hun ikke gjenkjente, men som hun tror tilhører sikkerhetstjenesten. Pospelova fikk lese et notat fra tiltalemyndighetene der også hun ble anklaget for å ha vært ulovlig fraværende fra jobben mens hun skrev på avhandlingen sin. Fraværet skal ha vært i strid med russisk arbeidsrettlovgivning.

Anklagen er helt grunnløs, ifølge Pospelova, som medgir at hun befant seg i Brno, Tsjekkia, da hun skrev på avhandlingen.

– Det var der det beste miljøet for min forskning fantes. Jeg informerte avhandlingsavdelingen om fraværet og spurte om mitt nærvær på universitetet var nødvendig, skriver hun i et brev.

Hun har også forsøkt å få reprimanden opphevet i domstol, men har tapt i første instans, akkurat som Oleg Kljuenkov.

Den tredje som ble rammet, var Tatiana Vinnitjenko, som i sommer ble stilt overfor et ultimatum. Hun skulle få beholde jobben hvis hun sluttet med all aktivisme og kunne garantere at Rakurs heretter ikke aksepterte universitetsansatte som medlemmer.

Hun har også nektet.

– Jeg kommer verken til å slutte som aktivist eller si fra meg jobben, sier Vinnitjenko.

– UTRENSKNING

I forkant av vinter-OL i Sotsji prøvde Rakurs å få den internasjonale olympiske komité til å kreve gjennomgripende garantier for at ingen skal forfølges for sin seksuelle legning. Den strategien fungerte ikke.

– IOC hadde stor tillit til de russiske makthaverne. Det er så mye her som minner om Tyskland i mellomkrigstiden. Ikke bare Berlin-OL 1936, men også det at begge landene har hatt ønske om å forbedre seg for igjen å kunne føle stolthet. Da vil de rense ut det de oppfatter som dårlig. I Russland er det kaukasiere, sentralasiater og homofile. Hvis denne utviklingen fortsetter, kan Russland snart havne der Tyskland var, sier Vinnitjenko.

De tre i Arkhangelsk har fått støtte fra et nylig innstiftet, frittstående fagforbund for universitetsansatte, University Solidarity. Nestleder i forbundet, Pavel Kudjukin, er bekymret. Han sier at trykket mot universitetslærere er hardt nok som det er, og at trygghet i jobben er ikke-eksisterende. Det at FSB i Arkhangelsk bruker arbeidsrettslover mot universitetsansatte for å ramme samfunnsaktivisme, er nok ikke unikt, sier han:

– Risikoen er stor for at kolleger andre steder skal gjøre det samme mot homoaktivister.

OVERSATT AV CECILIE WINGER

Intet svar fra Arkhangelsk

Forskerforum har bedt ledelsen for Narfu-universitetet om å kommentere det som har skjedd.

Narfus presseansvarlige, Vadim Rykusov, hevder etter å ha blitt purret at han ikke kan besvare Forskerforums spørsmål. Russisk medielovgivning krever, ifølge Rykusov, at spørsmålene stilles i et offisielt brev til universitetsledelsen, underskrevet av ansvarlig redaktør. Etter en ny henvendelse henviser Rykusov til en lovtekst som ved nærmere lesing ikke understøtter påstanden hans. Ifølge den kan kontakt med mediene delegeres til eksempelvis en presseavdeling.

Forskerforum sender imidlertid et offisielt brev, undertegnet ansvarlig redaktør, der vi spør hva som har skjedd med de tre og hvorfor, om det er korrekt at initiativet kommer fra myndighetene/FSB, om det er korrekt at årsaken er deres aktivisme, og om det er et problem for universitetet at de ansatte er LHBT-aktivister. Vi ber også å få vite hvilke norske universiteter Narfu samarbeider med.

Vi får aldri noe svar.

Lov mot homofil «propaganda»

- I juni 2013 vedtok den russiske dumaen den såkalte anti-propaganda-loven.
- Loven har til formål å hindre unge å lære om homoseksualitet.
- Loven er en del av en generell innstramming av menneskerettigheter i Russland, hvor blant annet journalister, etniske minoriteter og miljøaktivister trues.

Kilde: Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Høgskolen i Østfold har ca. 6.000 studenter og 550 ansatte. Vi holder til i nye, moderne lokaler i Halden og Fredrikstad, sentralt beliggende mellom Oslo og Gøteborg.

Professor i organisasjon og ledelse - arbeidslivsforskning

Stillingen er tiltenkt en koordinatorfunksjon for fagmiljøets masterstudium, og vil knyttes opp mot høgskolens nye satsingsområde "Arbeidslivs-, profesjons- og tjenesteutvikling".

Som professor forventes det at du:

- bidrar til høgskolens forskningsproduksjon
- initiere og leder forskningsprosjekter
- bidrar med ekstern finansiert virksomhet
- initiere og deltar i forskergrupper
- veileder kolleger i deres forskning
- bidrar med nasjonale/internasjonale nettverk
- tar ansvar for å bygge en forskerkultur

Søknadsfrist: 30. januar

Høgskolen i Østfold
hiof.no/stillinger

VI ØNSKER Å SNAKKE MED DEG SOM ER SYKMELDT!

DERSOM DU KAN SVARE JA PÅ SPØRSMÅLENE NEDENFOR VIL VI GJERNE AT DU DELTAR I VÅR FORSKNINGSSTUDIE!

> Har du høyere utdanning (3 år eller mer fra høgskole/universitet) og/eller jobber i en kunnskapsbedrift (eks. som konsulent)?
> Er du for tiden symeldt, har vært det i minst 4 uker, direkte eller indirekte som følge av forhold i jobben?
> Har du mye frihet i arbeidet ditt?

Deltakelse innebærer at vi intervjuer deg om arbeidet ditt, hvordan du mestrer jobben din osv. Intervjuet vil ta omtrent 1 time, og vi gjennomfører intervjuet der det passer for deg. Du bidrar til å fremskaffe ny kunnskap om et viktig område for arbeidstakere i et arbeidsliv som er preget av mye fleksibilitet og frihet.

Studien er en del av prosjektet "frihet i arbeidet" ved International Research Institute of Stavanger (IRIS) hvor vi ser på nye utfordringer i dagens arbeidsliv.

Er du interessert?
Har du lyst til å delta eller har spørsmål ta gjerne kontakt med en av oss.

KONTAKT OSS!

Prosjektleder,
seniorforsker Kari Anne Holte
e-p: kah@iris.no / tlf.: 51 87 51 81

Prosjektmedarbeider,
forsker Astrid Solberg
e-p: asso@iris.no / tlf.:51 87 50 38

IRIS
www.iris.no/samfunn

Prosjektet finansieres av sykefraværsprogrammet i Norges forskningsråd.

k: Kunst- og designhøgskolen i Bergen
Bergen Academy of Art and Design

To stillinger som leder for kunstnerisk utviklingsarbeid (KU)

Avdeling for kunst søker etter to ledere for kunstnerisk utviklingsarbeid.
Stillingene er for en åremålsperiode på 4 år fra 1. august 2015.

Søkere må dokumentere kompetanse på professor- eller førsteamanuensisnivå.
Du kan lese mer om stillingen og hvordan du søker på: www.khib.no

Fou i praksis

"Snipp, snapp, snute – danning er ute" - Utdanning 2015: skal alt kunne måles?

Konferansen ved DMMH i Trondheim
9. og 10. april 2015.

Hovedmålgruppe for konferansen er tilsatte og stipendiater i lærerutdanningen ved nordiske høgskoler og universitet: Barnehagelærerutdanning, allmenn- grunnskolelærerutdanning, yrkesfaglærerutdanning og praktisk-pedagogisk utdanning.

Påmelding: dmmh.no

HiST DronningMaudsMinne NTNU HINT

FORSKNINGSMIDLER

ØNSKER VEKST FOR 2016

Forskningsrådet har kommet med innspill til statsbudsjettet for 2016 og foreslår at deres budsjett styrkes med 1,1 milliarder kroner. En tredjedel skal gå til omstilling til et mer bærekraftig samfunn. – Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2015 er sterkt, men leverte dårlig på tematiske satsinger, også på klima selv om budsjettforliket styrket denne prioriteringen, mener Arvid Hallén, administrerende direktør i Forskningsrådet. Han ønsker blant annet mer penger til forskning på klima og miljø, hav, helse og IKT.

MUSEUMSBYGNINGER

Har ikke råd til å frede

Hedmark fylkeskommune vil frede danserestauranten på Glomdalsmuseet i Elverum, og Riksantikvaren har startet verneprosessen. Men museet, som er del av sammenslåingen Anno museum, har regnet bygget som et driftsbygg og mener at de ikke vil tåle en freding. – Anno museum er ikke imot å ta vare på restauranten, men et hus på 1500 kvadratmeter vil kreve enorme ressurser som vi ikke har, sier avdelingsdirektør Jan Hoff Jørgensen til Museumsnytt. Partene er nå i dialog for å finne en god løsning.

FORSKNINGSJUKS

Uenighet om hvorvidt juks bør kriminaliseres

Noen mener at forskningsjuks bør straffes med fengsel og bøter, mens andre ikke tror kriminalisering er veien å gå, ifølge en artikkel fra De nasjonale forskningsetiske komiteene på forskning.no. Professor og forskningssjef ved Universitetet i Oslo, Per Morten Sandset (bildet), mener etterprøving og kontrollrutiner ved institusjonene bør bedres, og at kriminalisering kan være nødvendig ved alvorlige tilfeller. – Kanskje kan en begynnelse være å nedsette et utvalg som kan utrede problemstillingen, foreslår han.

FOTO: FLICKR/CC

HØYE KRAV

Karakterkrav vil utestenge studenter

Rundt 1000 av årets 3700 nye lærerstudenter ville ikke kommet inn på studiet om regjeringens nye karakterkrav var trådt i kraft, viser nye tall fra Samordna opptak. I september foreslo regjeringen et krav på fire eller bedre i matematikk for lærerstudenter, gjeldende fra 2016. Forslaget var del av utdanningspakken Lærerløftet. – Innføres det for alle slik regjeringen foreslår, risikerer vi å miste mange lærertalenter innenfor de andre fagene, sier leder i Forskerforbundet Petter Aaslestad til NTB.

KLIMAOPPROP

Vil se mot framtiden

Universitetet i Stavanger trenger en bred omstilling av forskningsprofilen, mener 23 av universitetets forskere. I et signert opprop ber de om at forskningsprofilen endrer seg på en måte som peker fram mot et samfunn der klimaproblemene er løst. Oppropet kommer etter at Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT) slo fast at petroleumsforskning er etisk uforsvarlig hvis den hindrer omstillingsprosesser slik at FNs klimamål ikke nås.

FOTO: FLICKR/CC

KJØNNSUBALANSE

Kvinner regjerer i administrasjonen

Kvinneandelen i saksbehandler- og utrederstillinger ved norske universiteter og høgskoler er høy, og stigende. Ifølge tall fra Forskerforbundet har andelen steget fra 70 til 73 prosent på ti år. Det gir grunn til bekymring, ifølge spesialrådgiver Jon Iddeng i Forskerforbundet. – Det er godt dokumentert at tilnærmet kjønnsbalanse er viktig både for arbeidsmiljøet og for kvaliteten på arbeidet. Tallene indikerer at man ikke er spesielt opptatt av likestilling i rekrutteringsarbeidet til disse stillingene, sier han.

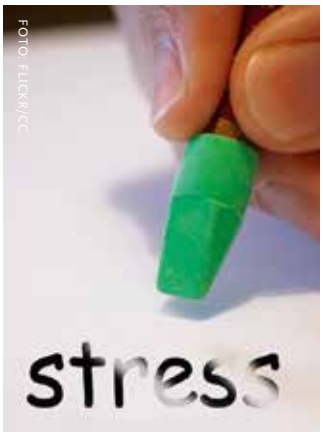

FOTO: FLICKR/CC

STRESSER NED

Kurs ble fulltegnet på sju minutter

Forskerforbundet ved NTNU arrangerer kurs i stressmestring, og kurset ble fulltegnet på sju minutter. – Den forrige arbeidsmiljøundersøkelsen viste at stress er et stort problem for mange. Folk opplever et permanent trykk der det sjelden er rom for å slakke av på tempoet og senke skuldrene, sier hovedtillitsvalgt i Forskerforbundet Gry Eva Alterskjær til Universitetsavisa. Det siste året har Forskerforbundet også arrangert fire kurs i hersketeknikker og konflikter. Alle har hatt svært stor pågang.

STRUKTURENDRINGER

– Bevar høgskolenes styrke

FOTO: ERIK NORRUD

En desentralisert struktur gir høgskolene det største potensialet fordi det gir en bred kontaktflate mot private og offentlige aktører i regionene, ifølge en rapport fra Nifu. Leder Petter Aaslestad i Forskerforbundet oppfordrer regjeringen til å ta vare på høgskolenes styrke, som ligger i samarbeidet med nærmiljøene. – Det samarbeidet må ivaretas selv om regjeringen insisterer på større enheter, sier han til nyhetsbyrået ANB. For å få det til må institusjonene selv ha stor innflytelse på strukturen, mener han.

FOTO: JOHANNE SEVERINSEN, DE NASJONALE FORSKNINGSETISKE KOMITEENE

Smeltende permafrost får følger for det som ligger gravlagt.

KULTURMINNER

TRUET AV KLIMAENDRINGER

Permafrosten på Svalbard har bevart århundregamle fangstmannsgraver svært godt, men nå står gravene i ferd med å bli ødelagt på grunn av et fuktigere og varmere klima, skriver forskning.no. – Vi vet fra tidligere utgravinger at det ligger mye viktig informasjon i gravene om klesdrakt, tradisjoner og om hvordan våre forfedre produserte tekstiler, sier Tora Hultgreen, direktør ved Svalbard museum. Hun mener det er en akutt fare for at viktige kulturminner går tapt fordi ingen tar ansvar for å bevare dem.

NANOMEDISIN

– Tar etikk på alvor

Forskningsrådet deltar i det europeiske ERA-nettverket om forskning på nanomedisin. Da nettverket nylig møttes, var etiske problemstillinger et viktig tema. – Programmet Nano2021 finansierer flere prosjekter innenfor nanomedisin, og vi stiller krav til at alle søkere må ta stilling til etiske problemstillinger i sine søknader. I noen tilfeller er de etiske aspektene såpass viktige at det blir etablert en egen arbeidspakke på dem, sier innovasjonsdirektør Anne Kjersti Fahlvik i Forskningsrådet.

FOTO: FLICKR/CC

KJØNNSFORSKNING

Mener vanskelig språk ødelegger

Feministisk teori har blitt så abstrakt at den ikke klarer å si noe om vanlige kvinners liv, mener litteraturprofessor Toril Moi, ifølge Kilden. På en kjønnsforskningskonferanse gikk hun nylig løs på et av feltets viktigste begreper, «interseksjonalitet», som forsøker å forklare erfaringen av å være utsatt for flere former for diskriminering og undertrykking samtidig. – Når jeg prøver å forklare det utenfor feministiske kretser, er det ingen som kjenner til det. Mange spør om jeg mener «interseksualitet», sa Moi.

Plukkar frå toppen

Sverige bruker milliardar på å kapre dei beste. Å lokke toppforskarane til Noreg kan bli verre.

av Johanne Landsverk

– Noreg burde bli endå flinkare til å kontakte toppforskarar internasjonalt, seier norske Sten Eirik Jacobsen. Han er rekruttert til Sverige og får over 150 millionar til å bygge elitemiljø innan stamcelleforsking.
(Foto: Orlando Boström)

– Det er få internasjonale toppforskarar som vil vere villige til å gå ned i levestandard for å flytte til Noreg, meiner Gro Amdam. (Foto: Christofer Bang)

Tenk deg at du fekk 100 millionar over ti år. Tenk deg alt du kan få gjort, alle dørene som opnar seg!

Norske Sten Eirik Jacobsen er ein av fire framståande forskarar som Karolinska Institutet i Stockholm no satsar store pengar på.

– Sverige ønskjer å få tak i internasjonale forskarar på toppnivå og byggje opp nye forskingsmiljø kring desse, seier Jacobsen, som er eit verdskjend namn innan stamcelleforsking. Han jobbar i dag som professor ved University of Oxford. I tillegg har han dei siste fem åra hatt ein gjesteprofessorstilling ved Karolinska Institutet.

Det svenske Vetenskapsrådet har løyvd til saman tre milliardar svenske kroner til internasjonal rekruttering av framståande forskarar, fordelt over perioden 2013-2025. Etter 2020 må budsjettet rett nok godkjennast av ei ny regjering. Universiteta sjølve går også inn med store midlar.

Karolinska Institutet fekk 522 millionar kroner for å kapre dei beste, og Jacobsen er ein av dei utvalde.

Også i Noreg er noko i ferd med å skje: I statsbudsjettet for 2015 vart det for første gong sett av 70 millionar kroner til dei fem største universiteta for å bygge opp fagmiljø som kan tiltrekke seg internasjonale eliteforskarar. Småpengar kanskje, samanlikna med den svenske satsinga, men likevel noko nytt i Noreg.

Det spesielle for tildelinga frå det svenske Vetenskapsrådet er at pengane går direkte til enkeltforskarar. Jacobsen får nærare 100 millionar kroner over ti år.

– I tillegg får eg om lag 55 millionar direkte frå Karolinska Institutet og andre svenske stiftingar. Det er ei ganske unik satsing, og ein litt annan måte å tenke på enn vi er vane med.

– Må først bli spurd

Som ein av verdas beste forskarar på sitt fagfelt har Jacobsen blitt spurd om å kome til USA, England, Tyskland og mange andre land. Men han er aldri blitt kontakta av Noreg.

– Om det skal vere aktuelt for ein norsk forskar å flytte tilbake til Noreg med forskinga si, må ein jo først bli spurd. Når det er sagt, hadde eg nok ikkje flytta tilbake, for forskingsfeltet mitt er ikkje så sterkt i Noreg, seier Jacobsen.

Han meiner det i så fall måtte store ressursar til for å gjere ei slik satsing realistisk.

– Likevel meiner eg at ein viktig rekrutteringsstrategi er å kontakte framgangsrike forskarar som har flytta ut. Folk vil gjerne tilbake til eige land. Korkje Sverige eller Noreg er geografisk veldig attraktive land for utlendingar, men dei fleste skandinavar vil gjerne bu i Skandinavia. Dette er ein viktig grunn til at eg no flyttar frå Oxford, som er eitt av dei fem beste universiteta i verda. Eg vil bu i Sverige.

Miljøet er viktigast

Men er det først og fremst pengar som skal til for å kapre toppforskarane?

– Pengar har mykje å seie, men det viktigaste

> – Eg veit om mange i Noreg som er ueinige i denne forma for elitesatsing, fordi det krev mykje ressursar.
>
> Sten Eirik Jacobsen

er forskingsmiljøet. Ein greier ikkje å rekruttere ein toppforskar til eit universitet der det ikkje finst eit sterkt miljø innanfor det aktuelle forskingsområdet. Alternativt må ein kunne tilby denne forskaren nok ressursar til å bygge opp eit slikt miljø. Det handlar om å sy saman det eg kallar ein kritisk masse av toppforskarar. Innan medisin og anna forsking som er svært teknikk-krevjande, er det sjeldan at berre éi forskargruppe kan utføre mirakel. Ein må ha fleire grupper som samarbeider nært med kvarandre, seier Jacobsen.

– I Noreg har vi jo eit fantastisk eksempel i Kavli-instituttet ved NTNU og ekteparet May-Britt og Edvard Moser som veldig fortent fekk nobelprisen. Dette er toppforskarar som i lengre tid har fått store ressursar som eit «center of excellence», og som eit resultat av dette har vore ekstremt framgangsrike. Dei har fleire forskargrupper, men fokuserer i stor grad forskinga si kring berre éin celletype.

Han meiner Moser-ekteparet også har vore svært dyktige til å rekruttere internasjonalt.

– Dette er nødvendig for dei fleste miljø som har ein realistisk ambisjon om å bli internasjonalt leiande innanfor sitt forskingsområde, seier han.

– For dårleg lønn

Gro Amdam er professor i biologi ved Arizona State University. Ho har ikkje planlagt å flytte heim til Noreg.

– Kjøpekrafta mi vil gå rett i dørken ved å flytte tilbake, seier Amdam. Ho er ein profilert toppforskar også i USA og er kjend for forskinga på bier. Amdam har i tillegg ei forskargruppe ved Noregs miljø- og biovitskaplege universitet (NMBU).

– Det forskarar ønskjer, er ressursar til å drive forskinga. Forskarar i utlandet er vane med å få oppstartspengar og stillingar til teknisk personale. Toppforskarar vil forvente at også desse stillingane er faste. Det hadde ikkje vore noko problem for eit norsk universitet å matche den amerikanske lønna mi, men i USA har eg to og ein halv gong større kjøpekraft for pengane eg tener, seier Amdam.

Ho meiner svært få internasjonale forskarar vil vere villige til å gå ned i levestandard for å flytte til Noreg.

– Kanskje er dei vane med eit stort hus med vaskehjelp, gartnar og privatskole for borna.

Vil «kalle» dei beste

Ved Universitetet i Bergen (UiB) har dei vurdert å ta i bruk «kalling» for å skaffe dei beste toppnamna.

– Vi kan tenke oss å tilsetje ein toppforskar i året ved kalling, men då må vi verkeleg ha noko å tilby, seier rektor Dag Rune Olsen ved UiB.

– Forskarar jobbar gjerne i grupper, og mange har ein karriere som er avhengig av at heile gruppa kan lukkast. Det vil bli ei kjempestor utfordring for oss å handtere om to–tre personar må tilsetjast.

Han fortel at det er universitetsstyret som tilset ved kalling.

– Dette er i dag noko som berre skjer ein sjeldan gong. Forskarstillingar blir som regel utlyste.

– Bør Noreg følgje etter Sverige?

– Vi skal tillate oss å bruke noko meir pengar på å trekke til oss dei beste. Men ikkje alle forskingsmiljø treng å vere i front. Vi kan satse på nokre få miljø som driv på internasjonalt toppnivå, men her i Noreg bør vi ha ein sunn balanse mellom breiddemiljø og dei beste elitemiljøa.

> – Viss eg ville tilbake til Noreg, tipper eg at dei tok imot meg.
>
> Finn E. Kydland *Nobelprisvinnar*

Ikkje gode nok vilkår

Amdam vart sjølv rekruttert til USA frå Noreg, og meiner det amerikanske systemet på ein heilt annan måte legg til rette for rekruttering.

– Der fekk eg hjelp med visumsøknad og arbeidsløyve. Om institusjonane i Noreg greier å gjere synleg at dei legg til rette for denne typen hjelp, vil barrieren for å flytte vere lågare.

Ho meiner universiteta må tenke gjennom korleis dei ønskjer å integrere ei toppgruppe.

– Dette er prioriteringar universiteta må gjere i forkant av ei rekruttering. Universitetet må synleggjere kva for forskingsområde som er prioritert, elles blir det uinteressant for forskaren å dra dit.

Ho meiner det er prisverdig at den norske regjeringa ønskjer å øyremerke midlar til toppforskingsmiljø, men kallar det for småpengar.

– Det er ikkje så veldig interessant at regjeringa har gjeve ein del millionar til å bygge elitemiljø, for det viktige spørsmålet er kva vilkår ein har for å drive toppforsking i Noreg. Det er fint å bli rekruttert, men det er ei forføring. Ein dag er oppstartspengane brukte opp, og lenge før dette må ein ha søkt om eksterne midlar utanfrå. Vi veit at mykje toppforsking i Noreg ikkje får midlar, og dette kan ikkje vere spesielt oppløftande for dei som kjem utanfrå. Toppforskarar ønskjer

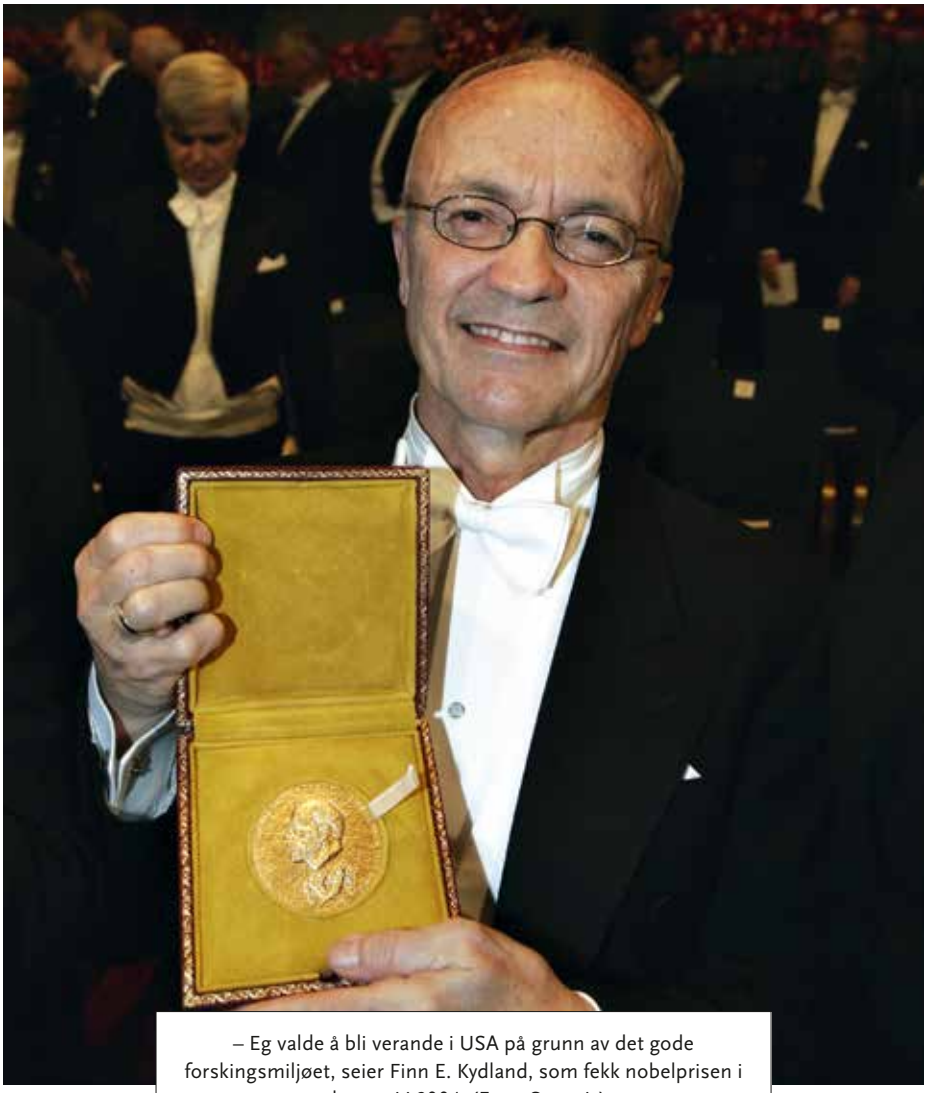

– Eg valde å bli verande i USA på grunn av det gode forskingsmiljøet, seier Finn E. Kydland, som fekk nobelprisen i økonomi i 2004. (Foto: Scanpix)

– Forskarar på dette nivået les ikkje stillingsannonser. Dei må kontaktast, seier Sten Eirik Jacobsen. (Foto: Orlando Boström)

å jobbe for toppforskingsnasjonar, der store og langsiktige satsingar er mogleg.

Har tru på SFF

Sten Eirik Jacobsen meiner det er svært positivt at Noreg dei siste åra har brukt pengar på å utvikle mange senter for framifrå forsking (SFF).

– Sett utanfrå har denne satsinga vore svært vellykka. Eg veit om mange i Noreg som er ueinige i denne forma for elitesatsing, fordi det krev mykje ressursar. Men eg meiner dette er ein viktig veg å gå om ein vil gjere seg gjeldande internasjonalt.

– Er du einig i måten Sverige gjer dette på?

– Ja, det fungerer for det meste veldig godt, men også i Sverige blir det satsa for lite på forsking. Planane og oppfølgingane er ofte for dårlege og kortsiktige, seier han.

Trass i nobelpris til Noreg i 2014 og all merksemda rundt den: Amdam meiner forskinga i Noreg ikkje er særleg synleg internasjonalt.

– Sverige har eit mykje større internasjonalt namn, delvis på grunn av kompetansen på Karolinska Institutet, som også deler ut nobelprisane, meiner ho.

– I USA er institusjonane nøydde til å vere synlege om dei skal trekke til seg studentar og pengar. Det å rekruttere ein nobelprisvinnar er utruleg viktig. Norske universitet treng ikkje dette på same måten, og då har heller ikkje rekrutteringa av toppforskarar den same signaleffekten.

Skeptisk til milliardsatsing

Ole Petter Ottersen, rektor ved Universitetet i Oslo (UiO), er ikkje overtydd om at det dei gjer i Sverige, er det rette.

– Det å kjøpe store, etablerte forskingsgrupper frå utlandet, er ekstremt kostbart, og ein må spørje seg om resultatet av ei slik satsing står i forhold til pengebruken. Før vi gjer ein liknande milliardsatsing her, må vi sjå erfaringane frå Sverige. Det kan vere at nokre av forskarane allereie har nådd middagshøgda, og eg er ikkje sikker på at dette er rett veg å gå, seier Ottersen.

Han meiner Noreg må satse på unge forskartalent, både norske og utanlandske.

– Vi må vere bevisste på å utvikle gode talent i Noreg. Og vi kan utnytte professor II-ordninga til å skape gode internasjonale nettverk og rekruttere utanlandske toppforskarar for ei avgrensa tid.

Ottersen trur at institusjonane i Noreg i framtida vil kunne bli meir attraktive for utanlandske forskarar:

– Når vi etter kvart får bygd opp meir avansert forskingsinfrastruktur, vil det kunne lokke folk til institusjonane. Vi bør også bli flinkare til å reklamere for det gode velferdssystemet vi har i Noreg.

Professor Toril Moi er einig.

– Noreg har ei flott moglegheit til å rekruttere par, yngre forskarar som vil ha eit familieliv samtidig som dei forskar. Dette er vanskeleg i utlandet, i alle fall i USA, der det er dårleg med foreldrepermisjon, seier Moi, som er professor i litteratur ved Duke University i Nord-Carolina, USA.

– Kva måtte til for at du flytta tilbake?

> – Det kan vere at nokre av forskarane allereie har nådd middagshøgda.
>
> Ole Petter Ottersen

– I USA er det ingen som fortel forskarane når dei må vere på kontoret. Eg er redd eg ville miste fridomen om eg flytta til Noreg, seier Toril Moi. (Foto: Linda Bournane Engelberth)

– Inntrykket mitt er at eg ville fått mindre fridom til å kontrollere tidsbruken min i Noreg. Det er svært viktig for meg å kunne styre tida mi. Vi jobbar så hardt vi kan her i USA, men det er ingen som fortel ein forskar at du må vere på kontoret. Det er noko med arbeidsforholda i Noreg som truleg ikkje ville vere fleksible nok, og som ikkje støttar det individuelle initiativet nok.

– Familien spelar ei rolle

Finn E. Kydland, som fekk Nobelprisen i økonomi i 2004, meiner det ofte er tilfeldig om ein forskar vel å reise tilbake til Noreg.

– Familiesituasjonen spelar gjerne inn, og i dag er det jo ganske vanleg at minst to i familien må ha jobb, seier Kydland, som i dag er professor ved University of California i Santa Barbara, USA.

– For alle toppforskarar er det forskingsmiljøet som er det viktige. Dei må ha folk rundt seg som dei kan snakke med. Forskingsmiljøa i Noreg må invitere inn forskarar utanfrå. Det viktigaste med nobelprisen er at eg blir invitert så mange ulike stader i verda for å forelese. Eg besøker også Noreg, for eg har framleis ein professor II-stilling ved Norges handelshøgskole (NHH).

– Har du vurdert å flytte tilbake?

– Fagmiljøet mitt er ikkje så stort i Noreg. Men eg tenkte på det ein gong i 1980-åra. Då søkte eg eit professorat ved NHH og vart innstilt som nummer éin. Men prosessen i Noreg tok sikkert 15 månader, så innan innstillinga kom, hadde eg fått jobb som professor ved Carnegie Mellon University i Pittsburgh, Pennsylvania. Eg valde å bli verande der på grunn av det gode forskingsmiljøet.

Men vil dei heim?

Som verdskjend nobelprisvinnar har Kydland kunna velje og vrake i jobbtilbod.

– Carnegie Mellon University har i alle fall gjort sitt beste for å få meg tilbake.

– Men har Noreg spurt deg?

– Nei, dei skjønar vel at den sjansen ikkje er så stor. Men viss eg ville tilbake, tipper eg at dei tok imot meg.

Sten Eirik Jacobsen vil bu i Sverige.

– Karolinska Institutet er eit veldig sterkt og ambisiøst universitet som no kjem til å satse stort innafor mitt forskingsområde. I tillegg skal eg framleis leie ei mindre forskargruppe her i Oxford.

Gro Amdam er fleire gonger blitt spurd om å kome tilbake til Noreg, men har ingen planar om å flytte.

– Eg er ikkje interessert i å flytte til eit miljø der eg må karre til meg lokale ressursar, og der eg skal kome i klinsj med andre forskarar som er redde for ressursane sine. Eg er van med kollegaer som ser stort på det. Eg ser at mange vitskapleg tilsette i Noreg er engstelege, og det gjer noko med folk. Den andre grunnen er som sagt at eg vil gå dramatisk ned i kjøpekraft, og må putte familien min i ei lita leilegheit utanfor Oslo. Det er uaktuelt. ■

> – Mange vitskapleg tilsette i Noreg er engstelege, og det gjer noko med folk.
>
> Gro Amdam

Kva skal til for å gjere Noreg attraktiv for verdsleiande forskarar?

FOTO: BERN SCHULLER

STEFAN W. HELL
Vinnar av Nobelprisen i kjemi 2014
Professor ved Max Planck Institute for Biophysical Chemistry i Göttingen, Tyskland.

– Gje unge og kreative personar nok forskingsmidlar til å stå løpet ut, og sørg for å gje dei fridom til å arbeide med det som ligg hjartet deira nærast.

FOTO: INGAR SØRENSEN

HELGA REFSUM
Professor i ernæringsvitskap ved Universitetet i Oslo, gjesteprofessor ved universitetet i Oxford.

– Gode oppstartsmidlar, lønn og stillingar til medarbeidarar/ektemake. Støtte til samarbeid med institusjon dei kjem ifrå, inkludert reisebudsjett. Framheve fordelen for barnefamiliar og at fri forsking gjeld.

FOTO: NUPI

IVER B. NEUMANN
Professor ved London School of Economics

– Lær av min noverande arbeidsplass: Kutt i talet på professorar, og gje dei skikkelig administrativ støtte og fleksibilitet i tidspunkt for undervisning. Få lønna tilbake til same relative nivå som for 50 år sidan, då berre dei beste vart forskarar.

HELLAS

FORSKERNE DRAR

Mer enn 150 000 greske forskere er ifølge FN-tall nå i jobb i utlandet, skriver Greek Reporter. Også 30 000 studenter skal ha dratt til utlandet for utdanning og karrieremuligheter. En studie gjennomført av økonomiprofessor Lois Labrianidis ved Makedonia universitet i Thessaloniki, viser at det særlig er høyt utdannede som forlater landet som følge av finanskrisen. 73 prosent av de unge som drar utenlands, har minst mastergrad, og 51,2 prosent har doktorgrad, ifølge studien.

DANMARK:

Åpner opp for humaniorakutt

■ I år må danske universiteter belage seg på å kutte flere tusen studieplasser. Det er klart etter at Socialistisk Folkeparti i desember gikk fra å støtte flertallet i opposisjonen til å støtte regjeringens forslag. Dermed kan statsminister Helle Thorning-Smiths sosialdemokratiske regjering gjennomføre planen om å kutte 3500 studieplasser på bachelornivå fra 2015 og 2400 studieplasser på masternivå fra 2018. Kuttene som hovedsakelig skal gjøres innen humaniora, er ment å sikre at studenter ikke utdanner seg til arbeidsledighet, ifølge regjeringen.

AUSTRALIA:

– Pengehunger skaper juks

■ En omfattende jukseskandale har rammet australske universiteter. Et firma er rapportert å ha solgt ferdigskrevne eksamensoppgaver til studenter i stort omfang. Universitetsansatte skylder nå på universitetenes avhengighet av studieavgifter fra internasjonale studenter, skriver Sydney Morning Herald. Sammenhengen skal være at universitetene i sin pengejakt tar inn sterkt ukvalifiserte studenter som så belager seg på juks for å gjennomføre studiene. Internasjonale studenter bidrar med 15 milliarder dollar, eller 90 milliarder kroner til australsk økonomi.

FOTO: FLICKR/CC

FINLAND:

Studieavgifter for internasjonale studenter

■ Finland vil etter alt å dømme innføre studieavgifter for studenter som kommer fra land utenfor EU og EØS. Dermed er det kun Norge og Island av de nordiske landene som ikke tar studieavgift for internasjonale studenter. Mens studentorganisasjoner har protestert mot forslaget, skal universiteter og høyskoler nå ha akseptert ordningen, skriver nyhetskanalen Yle. Forutsetningen er at de får anledning til selv å fastsette og kreve inn avgiftene. Totalt 15 000 studenter vil bli berørt av endringen. Lignende innføring i Sverige førte til stort frafall av internasjonale studenter i 2011.

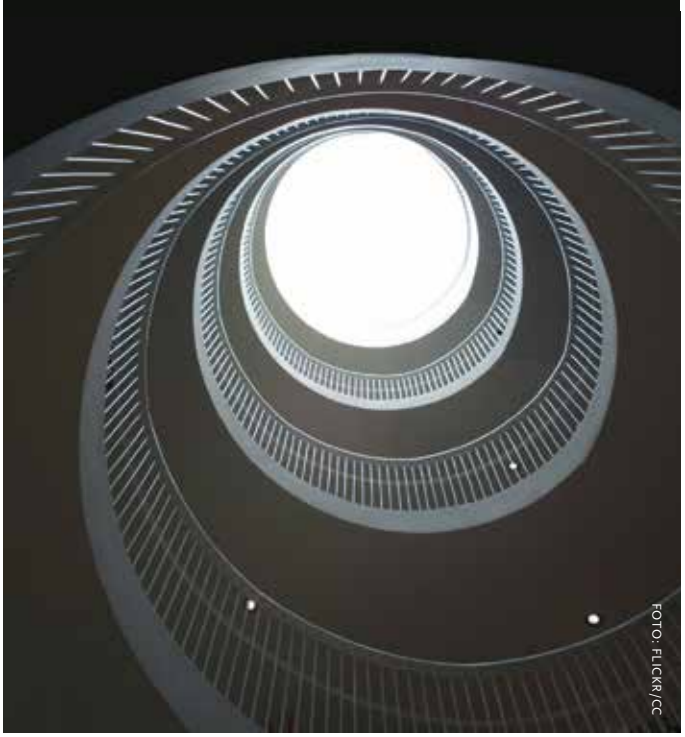

FOTO: FLICKR/CC

BANGLADESH:

Professor drept av terrorister

■ Da sosiologiprofessor Shafiul Islam ved Universitetet i Rajshahi ble brutalt drept, hevdet først en lokal terrorgruppe at den stod bak. Professoren ble drept med machete da han var på vei hjem en lørdag i november. Motivet ifølge gruppen var professorens motstand mot å la studenter bære burka, rapporter nettavisen Bdnews24.com. Politiet har senere gjort enn rekke arrestasjoner og uttalt at det var personlige årsaker bak drapet. Ingen har så langt blitt tiltalt, ifølge en annen lokal avis, Bdmail24.net.

Rystende alkoholkonsum: Forskning fra fjoråret viser at James Bond ville dødd av alkoholforgiftning.

FOTO: CASINO ROYAL, SONY PICTURES RELEASE INTERNATIONAL

VERDEN:

PÅ FORSKNINGSTOPPEN

Nytt år gir nye muligheter. En oversikt fra Altmetric over de mest spredte forskningsnyhetene i året som gikk, kan kanskje gi deg svar på hva du bør – og ikke bør – satse på: På topp troner Facebooks hemmelig psykologiske eksperiment på brukere. Det følges tett av en studie av pigmentering hos fisk som fikk omfattende spredning da forfatterne glemte å stryke en intern beskjed i teksten: «Burde vi sitere den ræva Gabor-artikkelen her?» Vi kan også skåle inn det nye året med nummer ti på listen: Forskere har funnet at James Bonds alkoholkonsum tilsvarer 92 enheter i uken. Vi er både rystet og rørt.

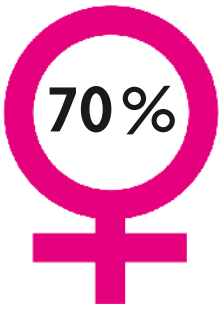

SVERIGE:

70 prosent kvinnelige æresdoktorer

Kun 36 prosent av nye æresdoktorer ved svenske universiteter i 2014 var kvinner, skriver fagbladet Universitetsläraren. Det er en fremgang fra perioden 2000–2007 da andelen var 28 prosent. Ett universitet skiller seg markant ut. Ved Stockholms universitet var fordelingen motsatt: 70 prosent av de nye æresdoktorene i fjor var kvinner. Men universitetet mener spørsmålet om kjønn ikke er relevant for utdelingene. – Æresdoktorer utnevnes ut ifra utmerkelse og relasjon til Stockholms universitet, og ikke ut ifra kjønn og nasjonalitet, uttaler universitetet.

AUSTRALIA:

Gikk på en smell

Planen var enkel: Kutt tildelingene til universitetene, la studentene betale. Men det australske senatet lot seg ikke overbevise av den konservative regjeringens forslag om å deregulere studieavgiftene. Før jul ble budsjettforslaget nedstemt. Det innebærer at regjeringens forsøk på å få statsbudsjettet i balanse med kutt på fem milliarder dollar, eller 30 milliarder kroner, står i fare. I det Forskerforum gikk i trykken, meldte The Australian at regjeringen vil redusere kuttforslaget med rundt 20 milliarder kroner for å få budsjettet i havn.

USA:

Flere doktorgrader

Amerikanske universiteter tildeler stadig flere doktorgrader, skriver Inside Higher Education, det til tross for at karrieremulighetene til kandidater med doktorgrad ser ut til å gå i feil retning. Ifølge National Science Foundations produserer mange institusjoner flere kandidater enn det som lar seg absorbere i arbeidsmarkedet. I 2013 ble nær 53 000 personer tildelt doktorgrad i USA, opp 3,5 prosent fra året før og 29 prosent fra 2003. Kun 62,7 prosent hadde en klar jobbavtale etter endt doktorgrad, som er det laveste nivået de siste ti årene.

FRANKRIKE:

Tjener på internasjonale studenter

Internasjonale studenter bidrar med milliarder til fransk økonomi, konkluderer en ny rapport. Ifølge rapporten bidrar Frankrikes 300 000 internasjonale studenter med rundt 1,6 milliarder euro, eller 14,2 milliarder kroner. Frankrike er det tredje største landet regnet i antall utenlandske studenter, og det ledende ikke-engelsktalende landet. 43 prosent kommer fra Afrika, 26 prosent fra Europa, 19 prosent fra Asia, 8 prosent fra Amerika og 4 prosent fra Midt-Østen, skriver University World News.

– Jeg er kritisk til en for mekanisk bruk av diagnosesystemer, sier Gullestad.
– Det er det unike ved individet som er sentralt ved en behandling.

Menneskene må komme på hils med sine negative sider, mener Siri Gullestad.

SAMTALEKUREN

Siri Gullestad | Professor i psykologi
i samtale med Bår Stenvik. Foto: Erik Norrud.

Siri Gullestads[1] hjørnekontor befinner seg i Harald Schjelderups hus på Blindern. Der holder Psykologisk institutt til, et institutt Gullestad ledet i fire år. Her er studieretninger for alt fra kognitiv nevrovitenskap til samfunnspsykologi, et praktisk rettet profesjonsstudium og Klinikk for dynamisk psykoterapi. Selv har Gullestad sterk tilknytning til sistnevnte som talskvinne for psykoanalysen i Norge, og som praktiserende kliniker. Kontoret hennes er utstyrt både med bokhyller og to lave stoler, egnet til åpen samtale.

Forskere og praktikere på dette feltet har imidlertid ikke alltid levd i fredelig sameksistens. Så sent som i 2002, da huset skulle åpnes, var en av seniorene ved instituttet i harnisk over at huset skulle kalles opp etter nettopp Schjelderup. Skal man lytte til Gullestad, som holdt foredrag om Schjelderup under samme åpning, virker imidlertid navnet helt på sin plass.

– Schjelderup[2] hadde som sitt store faglige prosjekt å integrere psykoanalysen i den generelle psykologien, noe som har gjort Oslo-instituttet helt spesielt i Norge og i Europa. Da jeg kom til Psykologisk institutt i 1970-årene, var det sterke faglige spenninger her. Mange fnøs av denne «Schjelderup-tradisjonen», som de mente ikke hørte hjemme i akademia. Til det var den altfor spekulativ, og ikke vitenskapelig fundert. De mente at psykologien skulle være et vitenskapelig basisfag. Nå er integreringen mye mer selvfølgelig, og det tror jeg henger sammen med psykologprofesjonens enestående suksess i Norge.

– Ja vel?

– Hvis du sammenligner med Europa, er norske psykologer svært anerkjente og innehar mange ledende stillinger. Senest i 2000 vant vi en profesjonsstrid mot Legeforeningen, som ga psykologene formell rett til å være ledere innen psykisk helsevern, noe de i praksis hadde vært lenge. Derfor er det nå naturlig å ha et profesjonsstudium med det kliniske som en integrert del. Samfunnet har dessuten behov for flere psykologer, og vi er nå et av de mest ekspansive instituttene ved universitetet.

Med sitt professorat og sin tid som instituttleder fra 2007 til 2011 kan Siri Gullestad betraktes som tredje generasjon i Schjelderup-tradisjonen. Hennes mentor var Bjørn Killingmo, som i likhet med Schjelderup var både professor og psykoanalytiker. Men hvordan var hennes egen vei inn i psykologien?

– Den var først og fremst personlig. Jeg følte at det var ting jeg strevde med i eget liv. Det handlet en god del om mitt forhold til menn.

– Jeg følte at det var ting jeg strevde med i eget liv. Det handlet en god del om mitt forhold til menn.

Gullestad nøler litt. Så begynner hun på nytt, og går lenger tilbake, som for å gi mer kontekst. Hun forteller om sin tidlige interesse for samfunnsvitenskap, at hun begynte å gå på forelesninger med Dag Østerberg mens hun fortsatt gikk på Oslo Katedralskole. Hun hadde «en enorm drivkraft mot utdanning». Gullestads far hadde fire søsken som alle var akademikere, og han var det «sorte fåret», opprøreren som dro tidlig til sjøs og etablerte seg i Thailand som forretningsmann.[3] Hans egen manglende utdanning var et sårt punkt for ham, og alt ble lagt til rette for at datteren skulle søke seg mot kunnskapen. I tillegg kom den drivkraften som handlet om farens anerkjennelse.

– Men så fikk jeg et lidenskapelig forhold til en franskmann, og dro til Paris. Mens jeg var der, tok jeg fransk, litt for å legitimere at jeg var der, og for å gjøre noe nyttig, ha studielån og klare meg. Jeg var i byen i 1968 og husker blant annet at jeg fikk tak i en piratkopi av Wilhelm Reichs *Orgasmens funksjon*. Mange av oss radikale på den tida var orientert mot Frankfurterskolen, en blanding av Marx og Freud, hvor man blant annet prøvde å se hvordan samfunnstrekk, som kapitalisme, patriarkalske og seksualfornektende strukturer, ble formidlet ned i individet. Alt dette var veldig engasjerende.

Hun avbryter seg selv igjen.

– Men forholdet til franskmannen ble ikke noe lykkelig, for å si det kort. Jeg skjønte at det fantes emosjonelle mønstre i meg selv som jeg ikke overskuet. Hvorfor kom jeg meg ikke ut av forholdet før? Så leste jeg altså Freud, og tenkte at *dette* var faget jeg skulle ta. Det var et fag som kunne bidra til å forstå det jeg opplevde som veldig vesentlige sider av livet – hvordan vi styres av emosjonelle forhold vi ikke forstår selv. Mange psykologer vil nok si at de er motivert av et ønske om å hjelpe andre til egen vekst, og det kan jeg også kjenne nå, senere. Som psykolog kan du virkelig få være med på noe vesentlig i folks liv!

Hun lar seg rive med av sine egne ord, og ler kort før hun vender tilbake til normalt toneleie.

– Men for meg var motivasjonen i første omgang på et personlig plan, for å – som Freud formulerte det – «å bli herre i eget hus», eller strateg i eget liv, som jeg liker å si.

1 Professor i klinisk psykologi ved Universitetet i Oslo, har vært leder for Psykologisk institutt og Norsk Psykoanalytisk Forening. Har skrevet en rekke bøker om psykoanalyse, og har de siste årene vært aktiv i oppbyggingen av et program for utdanning i psykoterapi i Kina.

2 Harald Schjelderup ble i 1928 landets første professor i psykologi. Han var dessuten fysiker, psykoanalytiker og filosof.

3 Siri Gullestad er faktisk født i Bangkok.

I boka *Å si fra. Autonomibegrepet i psykoanalysen* (1992) bruker Gullestad det samme sitatet for å formulere halvparten av et freudiansk paradoks. Freud sier på den ene siden at mennesket «ikke er herre i eget hus», at vi styres av drifter og impulser vi ikke bestemmer over. Men han sier også at «Der id var, skal ego bli.» Gjennom økt selvinnsikt finnes det et håp om at den bevisste delen av selvet skal øve mer innflytelse på bekostning av underbevisstheten.

– Psykoanalysen står i spennet mellom disse to visjonene av mennesket. På den ene siden ser den oss som *drevet*. På den andre siden er den, som Habermas skrev, et paradigme på en vitenskap ledet av en frigjørende erkjennelsesinteresse, hvor du kan få innsikt i repetisjonen og derved bryte den.

I dag synes det å være en overflod av kunnskap og tilbud om erkjennelse. Flyplasshyllene bugner av populærvitenskapelige bøker med tips fra psykologisk forskning om hvordan vi kan få kontroll over det ubevisste, ved for eksempel aldri å ta beslutninger i en «hot state», eller binde oss til masten med fornuftens hjelp på ulike måter. Hva tenker Gullestad om det?

– Jeg er pluralistisk i min holdning til terapi, folk er forskjellige og kan la seg hjelpe av ulike teknikker. Når det er sagt, slår det meg at disse moderne selvhjelpsteknikkene har en helt overoptimistisk tro på at du kan endre deg bare gjennom å tenke annerledes og sette til side det negative. Det jeg ser som kliniker, er at de som ikke klarer å gjennomføre det, kommer ut med en økt nederlagsfølelse – de fikk ikke til *det* heller. Kognitiv terapi er også på fremmarsj i samfunnet, det er effektivt og hjelper en god del. Men jeg er her for de andre, de som ikke bare kan legge av seg de negative tankemønstrene. I det dynamiske har vi en litt motsatt holdning: I stedet for å bare få bort det negative, vil jeg si at «ja vel, så er dette en del av deg. Det er en liten her som har følt seg så forlatt». Gjennom terapi kan det bli litt mindre huggende. Du får mer tak i det negative, du kjenner på raseriet overfor den helvetes autoritære faren eller hva det var, og kan bli mer kjent med det. Da kommer følelsene mer i bakgrunnen, men de forsvinner ikke. Vi er ikke vesener som kan viske ut vår egen historie.

– Men når du legger det fram slik, kan det ikke minne om en slags eksponeringsterapi for sin egen historie? Man blir vant til å være sammen med sine dårlige sider?

– Ja, det er å favne det sårbare, redde og sinte barnet i en selv. Jeg er *den* også, men det er ikke så farlig.

I dag er altså psykodynamisk forståelsesmåte integrert på Psykologisk institutt, og striden fra de tidligere generasjonene stort sett tilbakelagt. Men Gullestad innrømmer at hun tidvis fortsatt registrerer en viss skepsis.

– Jeg underviser på slutten av profesjonsstudiet. Her møter jeg ofte studenter som har hørt av forelesere tidligere i løpet at psykoanalysen er spekulativ og hører hjemme på historiens skraphaug, eller at det er en Woody Allen-aktig behandling for fruene fra åsen som lider av *spleen*.[4]

Selv har Gullestad i sine bøker tatt til orde for at psykoanalysen stadig må utsettes for empirisk testing. Hun har skrevet artikler og bøker hvor hun gjør rede for hvordan disiplinen har endret seg siden Freuds tid.

– Veldig mye av den eksperimentelle psykologien validerer psykoanalysens sentrale premiss, nemlig det at vi styres av ubevisste motivasjoner og følelser. For meg er denne dialogen med det vitenskapelige viktig. Andre disipliner gir interessante innspill, med alt fra den nyeste kunnskapen om hukommelse til barnets utvikling, og det informerer min kliniske forståelse av personlighetens utvikling, av psykopatologi, og de prosessene som kan være effektive i behandlingen. I bunnen er observasjonen, sier Freud, og kommer det nye observasjoner, må vi revidere teoriene. Det gjorde han selv til dels, og det er den revisjonen som føres videre. De viktigste antakelsene er blitt stående, så som det ubevisste og tanken om indre konflikt, mens andre begreper er forkastet

4 Uttrykket *spleen*, udødeliggjort av Baudelaire, betegner en sinnstilstand, ifølge *Le Nouveau Petit Robert* en «melankoli uten noen opplagt årsak, karakterisert av en avsky for alt.».

– Den kliniske situasjonen er vårt laboratorium.

i dialog med andre disipliner. Noen antakelser, som dødsdrift og hele den energiøkonomiske tenkningen, anses som klart spekulative.[5]

– For en lekmann kan mange psykologiske begreper fra ulike felt virke beslektet. Minner ikke Freuds metafor for det underbevisste, id og ego, i grunnen om Platons gamle beskrivelse av sinnet, som egenrådige hester og en kusk? Eller de minner for den saks skyld om moderne begreper som «executive function» og Kahnemans system 1 og 2?[6]

– Jo, og det er akkurat den slags diskusjoner jeg synes det er viktig å føre. Kanskje har for eksempel Kahneman med sine begreper gitt oss en mer presis beskrivelse av noe av det samme som Freud var inne på. I en slik diskusjon vil noen begreper stå seg og andre revideres og forkastes. Motivasjonsteorien er kanskje for meg det viktigste eksemplet på en virkelig utvidelse. Freud tenkte drift som biologisk basert søken etter lyst, og han er ganske reduksjonistisk i sitt syn på hva som driver oss. Han finner svaret i libido. Det må sies at libido ikke bare er sex, men lystens utallige og forkledde former, men det er likevel altfor snevert. Man blir ikke knyttet til mor bare fordi hun tilfredsstiller lysten på suging. Drift må suppleres med relasjonsbehov. Det er primært at vi trenger kontakt med mennesker.

– Men hvis psykoanalysen er så annerledes nå enn før, er det ikke en ulempe å fortsatt kalle den ved et navn som får alle til å tenke på Freud?

– Noen vil kanskje si det. Men jeg vil også si at han er en gigant, og at å forkaste ham ville avskjære oss fra en tradisjon som *ikke* er spekulativ. Når Freud skriver om fortrengning, er det med basis i klinisk materiale fra behandlingssituasjonen. Det irriterer meg at man setter likhetstegn mellom empirisk forskning og store datamaterialer som er bearbeidet statistisk. Empiri betyr erfaringsbasert, og klinikken er erfaring. Den kliniske situasjonen er vårt laboratorium. Jeg har jobbet med pasienter som har vært utsatt for alvorlige seksuelle overgrep, og de forteller ikke sine historier med en gang. De er dissosierte, avspaltet fra den bevisste opplevelsen, de kjenner sine egne opplevelser med én del av selvet, men ikke en annen. Denne typen data er veldig annerledes enn den for eksempel hukommelsesforskerne får fram med sin metode. Vår metode gir muligheter for å forstå hvordan et traume kan virke på psyken, det supplerer andre datasett, og må være med i en fullstendig forståelse av mennesket.

Dagens lærdom synes å være at psykologien er et sted både for store filosofiske spørsmål og for det personlige, så det virker passende å avslutte med et spørsmål om begge deler.

– Har du funnet løsningen på det spørsmålet som brakte deg til psykologien? Har du funnet din egen autonomi?

– Autonomien er vel litt relativ, men jeg vil svare ja, selv om jeg har mine øyeblikk av tvil. Picasso sa at det var først da han var 70, at han følte han kunne male helt fritt. Jeg føler at jeg er blitt friere med åra til å markere mitt eget, til å si fra. Noen idealiserer ungdommen – nei, fy av meg! Jeg ønsker meg overhodet ikke tilbake. Det er noe med prosessen, å leve med livets slag, få egne barn. Til syvende og sist handler det vel om å ikke være så engstelig for at ikke alle skal like deg. Akkurat det trer litt i bakgrunnen med åra. Det er ikke så farlig.

Hun blir stille et øyeblikk.

– Det er ikke *så* farlig. ■

5 Freud, inspirert av tidens fysikk og kjemi, mente at sinnet ble drevet av en slags psykisk energi.

6 Alle disse begrepene prøver på ulike måter å beskrive hvilke deler av vår mentale aktivitet som er bevisst og knyttet til et reflekterende jeg, og hvilke impulser som jobber under radaren eller i motsetning til våre bevisste ønsker.

Gullestad er kjent på instituttet som en populær foreleser.

Kan sine sting

Ingen robotar har vore gode nok til å automatisere saum på fabrikk. Eit vedunder i rosa og sølv skal endre på det.

Tekst og foto: Kristin Straumsheim Grønli

Saumroboten har fire konvensjonelle symaskiner som er delte i to.

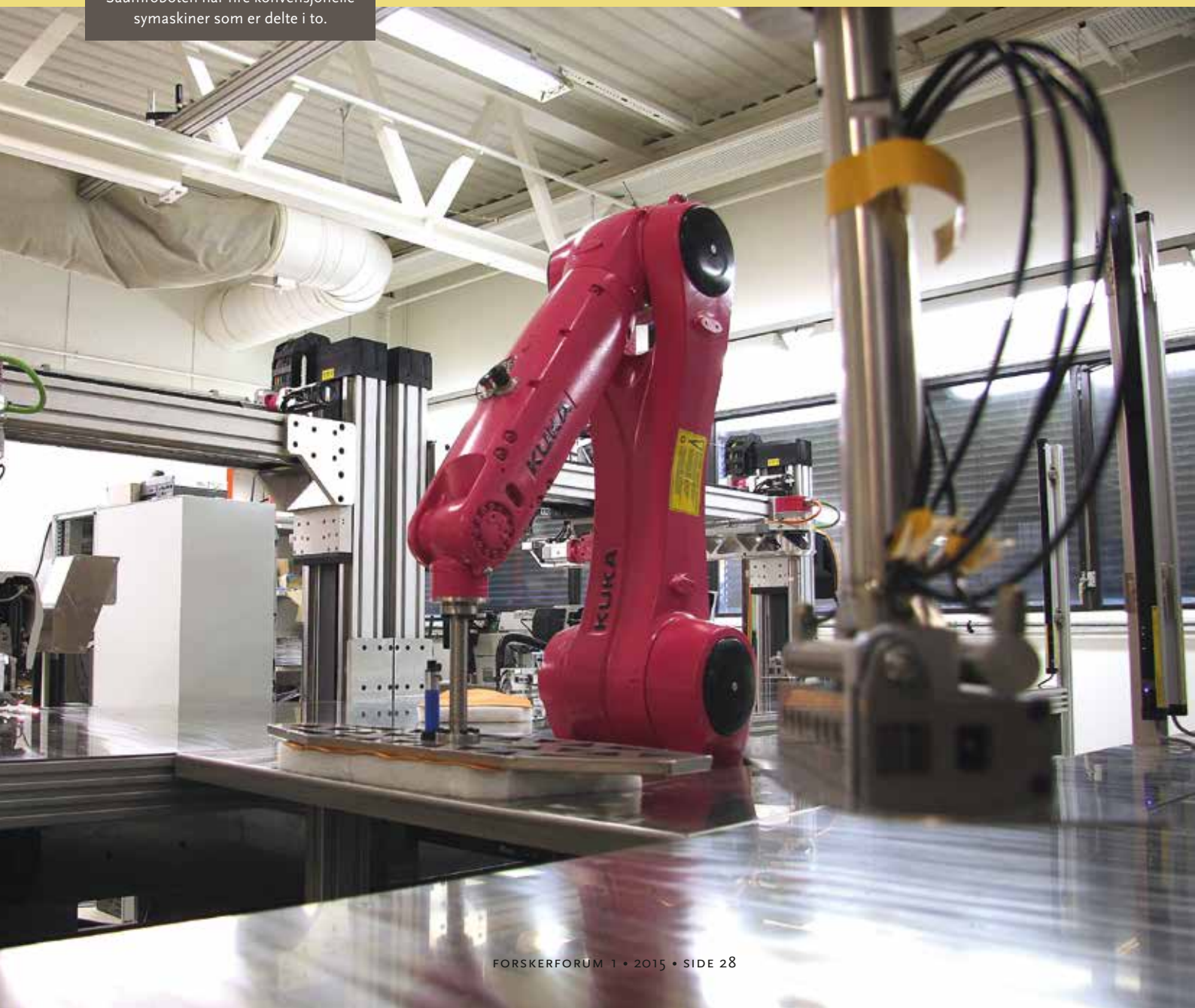

PROSJEKT:
lage effektiv og fleksibel saumrobot

FRÅ PROSJEKTPARTNARANE:
Håkon Raabe ved SINTEF Raufoss Manufacturing, Leif-Jarle Aure ved Ekornes, og Lars Einar Riksheim og Tor Ronny Gjelstenli ved Amatec

METODE:
ingeniørkunst, programmering, eksperimentell tilnærming, praktiske forsøk, informasjonsinnsamling, dataanalyse

UUNNVERLEGE VERKTY:
tålmod, samarbeidsevne, ny teknologi, matematikk, statistikk, inspirasjon frå ulike fagmiljø, kompetansebygging, openheit for nye idear

Frå venstre: Tor Ronny Gjelstenli, Lars Einar Riksheim, Leif-Jarle Aure og Håkon Raabe.

Stødige kvinnehender syr eit lag mjuk fiber fast i ein bit med dyrehud. Symaskina fresar. Det går i ein hårreisande fart.

– Slike damer er tøffe å konkurrere med, seier Håkon Raabe, forskar og prosjektdirektør ved SINTEF Raufoss Manufacturing AS.

Resaren på symaskina jobbar i den største fabrikken til Ekornes i Sykkylven. Berre saumavdelinga har 200 tilsette i to skift. Raabe leier forskarar og aktørar frå industrien i ferd med å ferdigstille ein saumrobot som skal inn her.

– Folk forstår at automatisering er nødvendig. Operatørane etterlyser faktisk teknologi, fortel Leif-Jarle Aure, prosjektingeniør ved Ekornes.

Konsernet har satsa strategisk på teknologi dei siste tjue åra, og har 110 industrirobotar i drift. Det er fem til ti prosent av alle som er i sving her til lands. Automatiseringa har gjort det mogeleg å halde produksjonen gåande i høgkostlandet Noreg, medan mange andre selskap har flagga ut.

Menneskeleg arbeidsform

Dei fleste robotane arbeider med tre, metall og skumplast. Digre armar bøyer, freser, pussar, sveisar, lakkar og monterer. Rørslene er unaturleg brå og raske. Dette er mekaniske slitarar som ikkje bryr seg om det kjem eit lite menneske i vegen. For tryggleiken si skuld er dei plasserte bak gitter eller glas.

– I framtida får vi robotar som kan stå ved sida av menneska, og som flyttar seg når du dultar borti dei med olbogen, skisserer Raabe.

Det blir ikkje veldige robotar i bur, eller fabrikkgolv strippa for folk, men menneske og teknologi om kvarandre.

– Folk får andre og meir spanande arbeidsoppgåver, og må ha ein annan kompetanse. Robotane tek over tungt og statisk arbeid, legg Aure til.

Den heilage gralen for automatisering er å få til arbeidsformer som liknar menneska sine. Med ei samansett evne til å utføre kantsaum med rynker på hudbitar med ulike former, representerer saumroboten eit skritt på vegen.

Kontrollsløyfe

Over brua som kryssar Sykkylvsfjorden tett ved Ekornes-fabrikken, ligg bedrifta Amatec, som leverer maskiner og utstyr til saumindustrien. Her står siste versjon av saumroboten, som snart skal ut på fabrikkgolvet. Eit stort hesteskobord i sølvfarga metall, med to symaskiner på kvar langside. I midten ein rosa robotarm på skinner. Den er bygd av ingeniørar ved Amatec og Ekornes, i tett samarbeid med forskarane frå SINTEF.

– Det er ikkje laga tilsvarande nokon annan stad i verda som vi kjenner til. Roboten har stor fleksibilitet og korrigerer seg sjølv nesten i sanntid, seier Lars Einar Riksheim, produkt- og marknadssjef ved Amatec.

Ved hjelp av datakraft, sensorar i bordet og 3D-kamera i symaskinene hentar roboten informasjon om kvar hudbiten er, og korleis saumen ser ut. Denne kontrollsløyfa blir repetert 33 gonger i sekundet, eller for kvart enkelt sting.

– Det er ei utfordring at det skal gå så fort. Den teknologiske utviklinga har gjort at det no er mogeleg ved hjelp av standardkomponentar. I ei produksjonsmaskin må delane enkelt kunne bytast, seier Tor Ronny Gjelstenli, avdelingsleiar ved Amatec.

Andre har prøvd

Rundt om i verda står fleire robotlik etter tidlegare feilslåtte forsøk på å automatisere saumprosessar. Trass i satsingane er industrisaum framleis avhengig av ei manuell produksjonslinje – enten nåla går i møblar, tekstilar eller bilsete.

– Det er brukt mykje pengar på dette. I Japan blei det bygd ny fabrikk for å sy dressjakker automatisk. Det gjekk ikkje. I mindre, tyske forsøk med bilsete blei maskinene aldri sette i kommersiell drift, fortel Raabe.

Då er det ikkje så rart at det norske prosjektet vekker interesse.

– Ein polsk delegasjon besøkte fabrikken nyleg. Etter at dei hadde sett seg rundt i ulike delar av fabrikken, spurde dei om å kike på saumroboten. Det fekk dei ikkje, seier Aure.

Planen er at roboten skal gi god tilvekst i produktiviteten. Partnarane håper den kan kutte opp mot eit kvarter av timen som symaskinoperatørane i dag bruker til å sette alle stinga i ein Stressless-stol.

– Roboten verkar. Kor robust og stabil han er, veit vi ikkje før han kjem i drift, seier Raabe.

> – Vi drøymer om å bruke avanserte sensorar til å styre rynkefaktoren også.
>
> Tor Ronny Gjelstenli

Han legg ikkje skjul på at det gir ei god kjensle å sjå korleis forskinga blir til eit produkt som skal spele ei viktig rolle i fabrikken.

Styring

Ei av dei teknologisk grunnleggande utfordringane for forskarane er å styre hud- og fiberbitane under nåla.

– Det eksisterer saumautomatar, men der blir bitane festa i ei ramme, og så syr maskina i ein fast bane, forklarer Raabe.

Den nye roboten har armar og griparar som kontrollerer bitane, og han er fleksibel på fleire måtar. For det første kan han takle bitar med forskjellige former. For det andre er det snakk om rynkesaum, som gjer at bitane blir mindre under saumprosessen.

Då er det viktig at roboten ser forma og rørsla til hudbitane, så han veit nøyaktig kvar nåla går. I tillegg til 3D-kamera har forskarane prøvd ulike løysingar for å få til gode sensorar.

– Vi drøymer om å bruke avanserte sensorar til å styre rynkefaktoren også – trinnlaust og medan maskina syr. Det er utviklingsarbeid, seier Gjelstenli.

Har fått trua

For forskarane starta det med å sjå på automatisering av flaskehalsar i produksjonen hos Arcus (pappvin), Helly Hansen Spesialprodukter (overlevelsesdrakter), Kongsberg Automotive (girkassedelar) og Ekornes.

Amatec var ikkje partnar den gongen, men leverandør for Ekornes. Det første møtet mellom partnarane i prosjektet var i 2004. Riksheim legg ikkje skjul på at han var meir enn skeptisk til saumrobot-konseptet i starten.

– Vi jobbar mykje med saum, og trudde vi kjende kva som var mogleg, og kva som avgrensa. Vi trudde ikkje det var mogeleg. Heldigvis hadde vi evne til å vere stille og lytte, og vere opne for nye tankar. I dag har eg kjempestor tru på prosjektet, seier han.

Det kom i gang for alvor då forskarane i Trondheim og på Raufoss utvikla ein robot som drog ein pappfigur under ein tusj med tilstrekkeleg fart og presisjon. Det viste at styringa var mogeleg. Kontrollsløyfa gjekk likevel for tregt. Arbeidet skulle halde fram i endå to treårige forskingsprosjekt, og gå innom ei rekke delprosjekt som blei lagde på is.

Første versjon av saumroboten vart bygd ved robotlaboratoriet på Raufoss. Seinare bestemte partnarane seg for å jobbe med fabrikkprototypar i Sykkylven.

– Ved SINTEF Raufoss Manufacturing er vi opptekne av å ha med bedrifter som Amatec. Nokon må overta og hjelpe med industrialisering, installasjon, service og vidareutvikling når forskarane er ferdige med arbeidet sitt, seier Raabe.

– Prosjektet har heva kompetansen og kunnskapsnivået vårt, så vi er i stand til å gjere ting vi ikkje kunne drøymt om tidlegare, seier Riksheim.

Drøymer om senter

– Utvikling som dette krev ein serie prosjekt som byggjer på kvarandre. Vi er i front i verda på dette teknologiområdet, så det har ikkje vore vanskeleg å meisle ut innfallsvinklar, seier Raabe.

Då har det vore mykje meir krevjande å kombinere forsking med bygging av produksjonsteknologi. Det er lite forskingsmidlar å hente til innkjøp av produksjonsutstyr. Raabe drøymer om eit senter for produksjonsteknologi som kan trekke teknologien gjennom dei tunge stadia frå prototyp til installasjon i fabrikk.

– Om ikkje Ekornes hadde lagt inn mykje pengar i dette, ville det aldri gått, seier Raabe.

Sidan 2004 har dei tre prosjekta fått 38 millionar frå Forskingsrådet, mens totalbudsjettet er på rundt 110 millionar. Møbelgiganten Ekornes hadde ei omsetjing på 2,6 milliardar kroner i 2013.

– Det er få bedrifter som har økonomi til å satse på forsking og utvikling i same skala og tidsperspektiv, seier Raabe.

Neste prosjektet skal handle om å kople saman dei ulike automatiserte prosessane – frå skjering av hud til å sy på fiber, og over til andre saumprosessar som set saman hudbitane til komplette stoltrekk.

Industrisaum er framleis manuelt arbeid, men ei automatiseringsbølge er på veg.

Helt svingstang

På selveste skuddårskvelden, 29. februar 1924, ble det avholdt turnkonkurranse for studenter ved Universitetet i Oslo. I svingstangen ser vi en ung mann med ukjent fornavn, men som ifølge bildeteksten heter Christophersen til etternavn.

Turnkonkurransen fant sted i Gymnastikkbygningen, som sammen med Professorboligen ble bygget i Universitetshagen i 1856.

Bygningen huser i dag jusstudentenes pub, Frokostkjelleren.

Fotograf: Ukjent
Kilde: Museum for universitets- og vitenskapshistorie, Universitetet i Oslo

Hundre kvinner i hundre år

Dei kjem frå ulike samfunnslag, somme utan utdanning, andre med doktorgrad. «Dokument hundre kvinner» skal snart bli bok.

av Johanne Landsverk

– Dette er eit unikt stykke noregshistorie. Det er personlege historier om kvardagsmenneske, sjølv om akademikardamene skil seg ut med ein annan bakgrunn og større moglegheit enn andre kvinner, seier Ingun Aastebøl, seksjonsleiar og konservator ved Anno museum.

«Dokument hundre kvinner» er eit prosjekt der sju norske museum har vore involverte.

– Vi har intervjua hundre kvinner over 70 år om livshistoria deira. Den eldste vart fødd i 1913, så her snakkar vi om hundre års kvinnehistorie, seier Kari Sommerseth Jacobsen. Ho var direktør for Kvinnemuseet, som i dag er ein del av Anno museum i Hedmark, då ho fekk ideen til å starte eit nettverk for kvinnehistorie i 2004. I dag er ho seniorrådgjevar ved Anno, avdeling Kongsvinger.

Hundre kjende og ukjende

– Kvinnehistoriene blir så lett borte. Det er mannehistoriene som er synlege. Difor ville vi samle inn kvinnehistorier frå heile landet og frå heilt ulike miljø. Då vi starta i 2007, var seks museum med. Etter kvart har sju ulike museum teke del i innsamlingsarbeidet, seier Sommerseth Jacobsen.

Kvart museum valde sjølv ut kva for kvinner dei ville intervjue.

– Dessutan sørgde vi for at ein del politiske pionerkvinner vart intervjua, blant anna Berit Ås og Torild Skard. Blant dei hundre utvalde kvinnene er nokre veldig kjende, medan andre er heilt ukjende utanfor sitt eige miljø, fortel ho.

Ingen enkel veg

Informantane er spurde om familiebakgrunn, førebilete, diskriminering – og om det å vere kvinne. Sommerseth Jacobsen er overraska over ein del av funna.

– Mange av akademikarkvinnene har ikkje hatt ein rask veg til karriere. Éi av dei begynte som flyvertinne, andre jobba på kontor. Det tok litt tid for fleire av dei. Kanskje måtte dei først ta seg av barna, og mange hadde ikkje nok tru på seg sjølve. Yngre kvinner kan seie: Eg skal bli lege. Men for desse pionerane var barrierane mykje større.

Sårt å ikkje få utdanning

Ingun Aastebøl begynte å sjå nærare på det store materialet, noko som har resultert i ein vitskapleg artikkel. I artikkelen har ho samanlikna to ulike grupper: informantar frå innlandet, der dei fleste er utan høgare utdanning, og kvinner i akademia, som skil seg ut med at alle har embetseksamen, nokre har også doktorgrad.

– Mange av akademikarkvinnene kom seint i gang med eigen karriere, seier Kari Sommerseth Jacobsen. (Foto: Ingrid Vibe, Anno museum)

Dokument hundre kvinner

Ansvar for innsamling:

- Universitetsmuseet i Bergen: kvinnelege akademikarar
- Helgeland museum: kystkvinner
- Trondheim kunstmuseum: kvinnelege kunstnarar
- Filmmuseet: kvinnelege regissørar og skodespelarar
- Glomdalsmuseet: minoritetskvinner
- Kvinnemuseet: kvinner i innlandet
- Gjenreisingsmuseet for Finnmark og Nord-Troms: kvinner i Hammerfest og Finnmark

Alle intervju er bevarte som lydfiler og utskrifter på Kvinnemuseet.

– Etter å ha lese ein del av intervjua, slo det meg kor mange av kvinnene frå innlandet som var leie seg for at dei ikkje hadde fått utdanning. På spørsmålet om det er noko i livet dei angra på, var det mange som nemnde kor sterkt dei hadde ønskt seg utdanning. Blant kvinnene i akademia var det fleire som angra på at dei ikkje hadde teke doktorgrad. Og av dei som hadde doktorgraden, angra fleire på at dei ikkje hadde fått nok tid til familie og vener. Det store spennet mellom desse synspunkta gjorde at eg fekk lyst til å gå djupare inn i materialet, seier Aastebøl.

– Eg har studert kva for val kvinnene tok og hadde høve til ta. Eg har særleg sett på korleis kvinnene reflekterer over sine eigne liv ut frå bakgrunnen dei har. Veldig få greier å svare på spørsmålet om kva klasse dei høyrer til. Vi har hatt store klasseskilje i Noreg, men det har ikkje vore snakka om. Mange har heller ikkje tenkt over om det var forskjell på jenter og gutar då dei var born. Akademikarkvinnene har tenkt på dette, men først i ettertid har dei forstått at dei som unge vart urettferdig behandla.

Utdanning mest for gutar

Aastebøl seier mange av kvinnene ikkje fekk utdanning fordi det var gutane som vart satsa på.

– Ein kan spørje seg om dette var på grunn av kjønn eller klasse, og det var nok begge delar. Men i denne generasjonen var det vel så mykje kjønn. Det var lagt til rette for ein utdanningsrevolusjon då desse kvinnene var unge i 1950-åra og tidleg i 1960-åra. Men haldningane i samfunnet gjorde at denne utdanningsrevolusjonen berre nådde gutane. Kvinnene som er intervjua, er litt eldre enn den typiske 68-aren.

Fleire av akademikarkvinnene kom seint i gang med eigen karriere.

– Mange hadde ikkje ei klar formeining om kva dei skulle bli. Også for Lucy Smith, som skulle bli den første kvinnelege rektoren ved Universitetet i Oslo, var det ei sjølvfølgje å ta hovudansvaret for borna fordi mannen var så flink og framgangsrik.

Artikkelen til Aastebøl blir publisert på nyåret, i den nye vitskaplege publikasjonen til Anno museum. I løpet av våren 2015 kjem også boka som samanfattar «Dokument hundre kvinner».

Ida Blom blant mannlege kollegaer, Historisk institutt ved Universitetet i Bergen ca.1961–62. Frå venstre: Alf Kaartvedt, Knut Helle, Halvdan Koht, Ida Blom, Rolf Danielsen, Erling Reksten og Knut Mykland. (Foto: privat)

– På Historisk Institutt i Bergen var det bare menn da jeg begynte. En gang vi gikk ut og spiste middag før et forskerseminar, møtte jeg en bekjent. Han kom bort til bordet hvor vi satt, og spurte: «Vet din mann at du er her?» Det virket som en slags bebreidelse eller kontroll.

Ida Blom

KNOLL I NAKKEN
Ida Blom (1931). Født i Gentofte, Danmark. Tok doktorgrad i 1972. Noregs første professor i kvinnehistorie.

– Jeg hadde lyst å studere medisin, men tenkte det ville være idiotisk å bruke så mange år på en så lang utdannelse. Jeg kom jo sikkert til å gifte meg likevel.

– En av mine favorittlærere spurte oss hva vil ville gjøre etter å ha tatt eksamen. Jeg sa jeg hadde lyst til å studere. Han svarte med redsel i stemmen: – Ikke gjør det! Da får du «knoll» i nakken og svarte strømper. Det forskrekket meg virkelig. Å bli en gammel tante med topp, det var døden, altså!

«DET ER MANGE SOM DØR»
Solveig Aasheim (1932). Født i Bergen. Førsteamanuensis i biologi ved Universitetet i Bergen

– Jenter tok jo engelsklinjen, ikke sant? Så det var en selvfølge at jeg skulle det. Det var ikke spørsmål om annet. Men om sommeren, før jeg skulle begynne på gymnaset, begynte jeg å tenke, og snakket med den venninne som hadde meldt seg på reallinjen. Hun spurte hvorfor jeg som likte best fysikk og matematikk, ville gå på engelsklinjen. Dermed gikk jeg og skulle bytte linje. Der traff jeg lektoren som skulle ha denne blandingsklassen på reallinjen, og han var så fortvilet over at det kom enda en jente til. Det var 17 jenter og 13 gutter i denne klassen, og han prøvde å skremme meg: «Det er jo så tungt. Det er mange som dør», sa han.

EIT JA-MENNESKE
Lucy Smith (1934–2013). Født i Oslo. Første kvinnelege jusprofessoren i Noreg, rektor ved Universitetet i Oslo 1993–1998. Gift med Carsten Smith

– Carsten er en usedvanlig begavet person, og jeg syntes det var riktig og rimelig at jeg tok det meste arbeidet hjemme da barna var små. Han har alltid arbeidet veldig mye. Han var professor på det samme instituttet som meg og ble senere høyesterettsjustitiarius.

– Jeg har alltid sagt ja til å motta verv der det er snakk om å være første kvinne, eller en av de første kvinnene, hvis jeg mente jeg var kvalifisert. Dette gjorde jeg fordi jeg hadde lyst, men også fordi jeg mente det ville ha betydning for andre kvinner.

20 nøtter

BARBERING

a) Dette er barberen Ed Crane i Coen-brørnes film *The Man Who Wasn't There*. Kva heiter skodespelaren?

b) Pelsen til eit bestemt dyr er særleg ettertrakta til barberkostar, med kvaliteten «silvertip» som det ypparste. Kva for dyr er det snakk om?

c) Kva for norsk selskap prøvde kring tusenårsskiftet å ta kampen opp mot giganten Gillette, under slagordet «Trust is clean shaven»?

d) Kva for gresk oldtidskonge forandra moten ved alltid å la seg portrettere glattbarbert, og skal også ha instruert soldatane sine til å fjerne skjegget?

e) Kven skreiv musikken til operaen *Barberen i Sevilla*?

SEL OG SELFANGST

a) Kva heitte selfangstinspektøren som stod bak ein svært omstridd dokumentar om selfangst som vart vist på NRK i 1989?

b) Kva vert «frambeina» til selane kalla?

c) Kva for jaktvåpen av norsk opphav har i over hundre år blitt brukt til å drepe selungar?

d) Kva er eit anna namn på fjordsel, som ofte er å sjå langs norskekysten?

e) Kva for fransk skodespelar har markert seg kraftig i kampen mot selfangst, og fekk i 2011 eit av skipa til organisasjonen Sea Shepherd oppkalla etter seg?

INGRID

a) Kven fekk Amanda-pris for rolla si i *Fritt Vilt*, og var i fjor å sjå som krigaren Atalanta i *Hercules*?

b) Kven er det som verken har sølv eller gull, men «en liten hue av farvet ull»?

c) Kva for distanse vart Ingrid Kristiansen europameister på i 1986 og verdsmeister på året etter?

d) Kven var det Ingrid Bergman gifta seg med i 1950, etter ein affære som var så skandaløs at ho i fleire år måtte halde seg borte frå Hollywood?

e) Kva heiter den colombiansk-franske politikaren som var kidnappa og halden til fange av FARC-geriljaen i seks år?

PRISAR

a) Kven deler kvart år ut Møbius-prisen for framifrå forsking på ein million kroner?

b) Kva heiter den viktigaste litterære prisen i Storbritannia?

c) Kva for pris var det franskmannen Bruno Latour vart tildelt i 2013, noko som førte til kritikk frå Jon Elster?

d) Nemn minst to av dei fire Raftoprisvinnarane som seinare har fått Nobels fredspris.

e) Kva for idrett må ein drive med for å kunne bli tildelt Oscar-statuetten?

SVAR:

PRISAR
a) Forskingsrådet
b) Booker-prisen
c) Holberg-prisen
d) Aung San Suu Kyi, Kim Dae-jung, José Ramos-Horta, Shirin Ebadi
e) Hurtigløp på skøyter

INGRID
a) Ingrid Bolsø Berdal
b) Ingerid Sletten, i Bjørnsons vise ved same namn
c) 10 000 meter
d) Den italienske regissøren Roberto Rossellini
e) Ingrid Betancourt

SEL
a) Odd F. Lindberg
b) Luffar
c) Hakapik
d) Steinkobbe
e) Brigitte Bardot

BARBERING
a) Billy Bob Thornton
b) Grevling
c) Ruud & Rye
d) Aleksander den store
e) Rossini

Retting: I førre nummeret av Forskerforum vart svaret på eitt av spørsmåla heilt feil. Vi spurde: «Higgs-bosonet vart påvist ved CERN i 2012. Kva kallar vi den «store» teorien i partikkelfysikken som vart formulert tidleg i 1970-åra, og som føresette eksistensen av Higgs-bosonet?» Riktig svar er: Standardmodellen. Vi beklagar feilen.

Sitert:

«Likhetstrekk mellom det krisepregede Korint og vår egen tid? Det blir for enkelt.»

Ja, vi må selvsagt gi Morgenbladets anmelder av Lilleborg kirkes førjulsgudstjeneste helt rett. Det blir en altfor opplagt sammenlikning. Se heller til Belsassars babylonske fest!

«Blant sentrale rockhistoriske bevegelser som ikke er representert i særlig grad, er fraværet av artister innenfor punk og new wave med opprinnelse i 70-tallet, samt 70- og 80-tallets amerikanske gitarrock, påtakelig.»

Kulturrådet kritiserer Øyafestivalens konserttilbud. Vi deler selvsagt bekymringen, men trøstes med tanken på at 70- og 80-tallets amerikanske gitarrock nok er, påtakelig, representert i rapportskrivernes egne musikksamlinger.

«Bak den smilende fasaden til May-Britt er det en meget bestemt dame.»

Reneste tante Sofie altså, skal vi tro NTNU-rektor Gunnar Bovim i Dagens Næringsliv. Han er nå søt også, den smilende lille rektoren. *klype i kinnet*

ANNE-KRISTIN MOE
Medlem nummer 40158834

STILLING: konservator for eldre bygdekultur ved Norsk Folkemuseum
UTDANNING: master i kulturhistorie, Universitetet i Oslo
KARRIEREMÅL: å få til ein god balanse mellom forvaltning, forsking og formidling i arbeidskvardagen

– Slemme folk får lite plass

– Kva jobbar du med akkurat no?
– Eg er prosjektleiar for TradLab, som er Norsk Folkemuseums nye satsing på immateriell kulturarv. Her ønskjer vi å jobbe meir praksisnært både i dokumentasjon, forsking og formidling. Det første prosjektet handlar om sau: frå gjeting og beiting til mat og tekstil.

– Kvar tenkjer du best?
– Når eg er ute og går tur eller gjer noko anna på «autopilot».

– Kva er den viktigaste fagboka i ditt akademiske liv?
– *Vår gamle bondekultur* av Kristofer Visted og Hilmar Stigum. Boka tek føre seg både reiskapar og praksisar knytte til mitt arbeidsfelt. Det er ei bok eg stadig tek fram att.

– Kva skal til for å bli ein god kulturhistorisk konservator?
– Å kjenne kulturhistoria og vite kva prosessar gjenstandane har inngått i før dei kom på museum – korleis dei har blitt laga, men først og fremst korleis dei har vore brukte. I dag er det ein tendens til at ein lærer meir om musea sjølve enn kva dei inneheld.

– Kva er tabu i ditt fag?
– Eg trur ikkje det er så mange tabu, men slemme folk har ikkje fått mykje plass.

– Kva karakteriserer kontorplassen din?
– På pulten har eg dei bøkene eg brukar mest. Eg har også inspirerande bilete, planteikningar og ein drøss hugselappar på ei stor korktavle.

– Ved kva institusjon i verda skulle du gjerne vere eit arbeidsår?
– Det hadde vore kjekt å arbeide med norske kulturuttrykk i Amerika, anten ved eit museum som Vesterheim eller ein utdanningsinstitusjon.

– Dersom du måtte velje deg eit anna fagfelt, kva ville du ha falle ned på?
– Det hadde nok hatt noko med miljø eller dyr å gjere.

– Kva tiltak ville du gjennomført om du var kunnskapsminister?
– Eg ville fått inn igjen dei praktiske tradisjonsfaga på grunnskulenivå. Det er vanskeleg for ein 16-åring å velje å bli bunadprodusent eller tømrar når han eller ho ikkje har tatt i ei nål eller øks.

– Kva vil du lese meir om i Forskerforum?
– Kulturhistorisk forsking. Det skjer mykje spennande kunnskapsutvikling i musea!

AV SILJE PILEBERG

PhD Comics

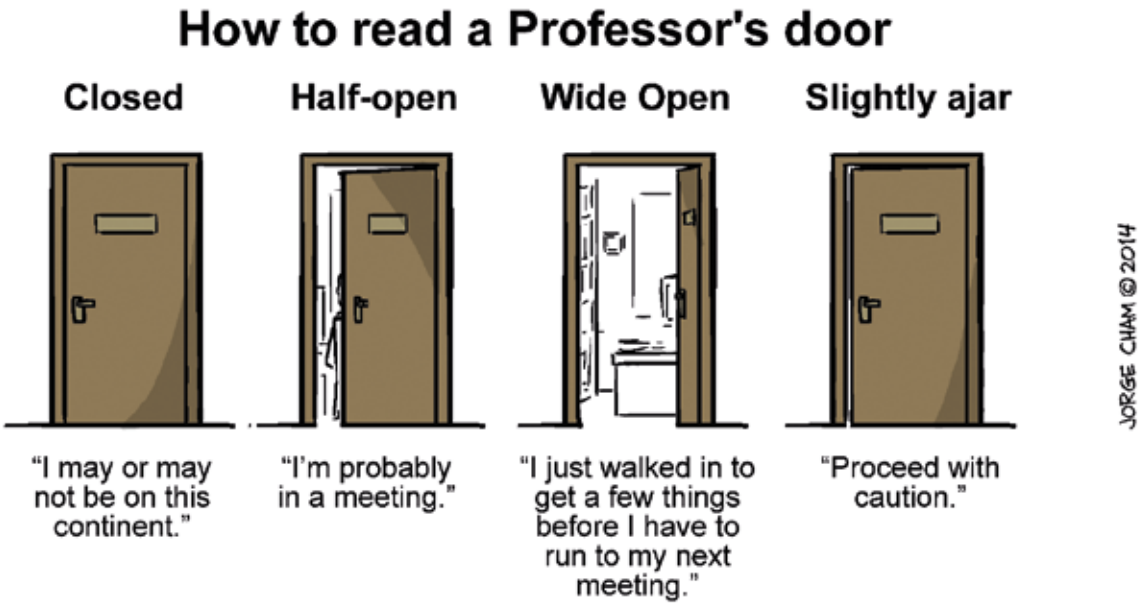

WWW.PHDCOMICS.COM

Troll kan temmes

Noe for enhver smak om vår nasjons mer eventyrlige minner

Det var en gang, ja, faktisk for hundre år siden, at Stortinget vedtok å opprette et nasjonalt arkiv for folkeminner. Mange eventyr og sanger hadde allerede blitt samlet inn, men ikke i en felles samling, og mye tradisjonsstoff gjensto ennå. På grunn av opplysning og modernitet sto tradisjonen nå under et visst press, tenkte man, den sto i fare for å forsvinne. Norsk Folkeminnesamling ble likevel ikke til uten konflikter, og historien om dette finner vi i den første artikkelen i den jubileumsboka som Line Esborg og Dirk Johannsen har redigert. Den inneholder over 30 bidrag fra like mange ansatte innenfor folkeminnevitenskapen.

Line Esborg og Dirk Johannsen (red.)
En vild endevending av al virkelighet
Novus, 2014
352 sider
Veil. pris 345,–

Med så mange bidragsytere blir vi selvsagt presentert et mangfold, slik også arkivet presenterer et mangfold. Foruten eventyr og sanger finner vi beretninger om skikker og ritualer og folkekunst og klesstil og trosforestillinger. Mangfoldet gjelder også hvordan bidragsyterne forholder seg til arkivmaterialet og eget fag. Noen skriver om oppbyggingen av arkivet, og da får vi også et innblikk i selve innsamlingen. Hvorfor folkeeventyrene kalles for norske, tross lignende varianter verden rundt, inngår i diskusjonen om folkeminner og belyses derfor her. Men de fleste går direkte på det innsamlede materialet, åpner skuffene og viser frem. Og da er det slik at noen benytter teori, for dermed å vide ut forskningsobjektets betydning, andre ikke, de fleste knytter an til forskjellige begreper, men ikke alle. Noen viser en svært god oversikt over hele fagområdet, mange av dem kjenner også godt til andre historiske arkiver og er vel bevandret i faghistorien.

Det er nok av interessante temaer i boka. Selvsagt, har jeg lyst til å tilføye. Mye av kildematerialet viser hvordan våre langt fra fjerne forfedre møtte utfordringer av ulikt slag, viser hvordan *det vanskelige* ble håndtert: død, ulykker, overgrep, tyveri, sorger av ulikt slag. Vi får blant annet presentert en alternativ tekst til Draumkvedet, viser om voldtekt, en fortelling om gjengangere og en magisk formel til bruk på syke dyr. Som tittelen viser, «*en vild endevending av al virkelighet*», ble mange utfordringer forstått og håndtert ved henvisning til noe overnaturlig. Forklaringsgrunnlaget er mytisk. Vi kan bli grepet av dette i dag også, fortellingene har fortsatt kraft. Men med folkeminnegranskerne kan vi oppnå mer, ikke bare bli grepet, men bli gitt perspektiv. For eksempel hvordan virker en gitt tekst i dag til forskjell fra den gang da? Hva en fortelling gjør, er del av en del folkeminnegranskeres teoretiske repertoar. Historisk kunnskap også. En del av bidragsyterne poengterer nødvendigheten i å gå til flere kilder. Det holder ikke med dypdykk i arkivene til Norsk Folkeminnesamling, også andre arkiv må oppsøkes. Og da kommer vi til et poeng som de beste bidragsyterne enten fremhever eller selvfølgelig gjør bruk av. Det dreier seg om faghistorien og om stadig å utfordres i hvordan det innsamlede materialet kan utforskes, forstås og klassifiseres. Nye metoder eller innfallsvinkler bringer nytt syn ikke bare på materialet, men også på den kontekst som det er hentet fra. Slik blir verden mer nyanserik.

Enhver tid trenger å lese historien på ny. Det er et mantra innenfor historievitenskapen, som også gjelder folkeminnene våre. Hva vi i nasjonalromantisk svermeri kan ha tenkt som en fast, norsk kulturarv, viser seg ved nærmere øyesyn å ha både bevegelse og mangfold i seg. Idet slike ting diskuteres eller bare vises frem, trer ikke bare temaene som folkeminnevitenskapen arbeider med, frem, men også selve faget. Dette er derfor en bok både om Norsk Folkeminnesamling og om faget folkeminnevitenskap. Vi som står utenfor, kan gjennom de ulike bidragene, og som en utilsiktet konsekvens, få en innføring i et fag vi ikke altfor ofte støter borti. Det kan jeg godt like.

Vi trenger en slik tilleggsfaktor. For det er langt fra alt som er like bra. Det er noe naivt over noen av tekstene; leseren trenger noe mer enn at noe bare presenteres, om ikke annet så et journalistisk grep. Av og til er det også noe naivt over bruken av teori og begreper. Siden faget har en historie som et mer empirisk fag, har mye teori kommet til dem utenfra. Det er kanskje grunnen til at den ikke alltid er helt assimilert. Men selvsagt, litt naivitet hører kanskje med i denne sammenhengen? Det er i hvert fall en god del herlig naivitet i kulturarven vår, bare tenk på trollene i eventyrene. I en av tekstene kan vi for øvrig lære at det egentlig var litt tilfeldig at det var Th. Kittelsen som fikk oppdraget med å virkeliggjøre dem for oss. Forestillinger formes, altså, det er hva både folkeminnene og forskningen om dem viser. Grunn god nok til å kikke litt på denne boka!

av Aasne Jordheim

Høy klasse!

En forbilledlig bok om eliter og overklasser

Olav Korsnes, Marianne Nordli Hansen, Johs. Hjellbrekke (red.)
Elite og klasse i et egalitært samfunn
Universitetsforlaget, 2014
272 sider
Veil. pris: kr 349

Listen skal ligge høyt for å skrive ord som «skal du bare lese én bok ...», men jeg går god for det: Skal du bare lese én bok om overklasser og eliter i Norge, må det bli denne. Fokus for analysene i denne boken er *indre* forhold i disse klassene og elitene, der befolkningen som helhet er klangbunn for analysene. I så måte kunne tittelen med fordel vært «Elite og *over*klasse i et egalitært samfunn», men det klinger ikke like bra, og jeg godtar det redaksjonelle valget. Ja, jeg godtar alle de redaksjonelle valgene: Denne boken er virkelig forbilledlig i sin utforming, fra omslag til innhold. Boken er sjeldent godt redigert, og får forskningen til å fremstå som et stort og samlet prosjekt.

Boken må delvis springe ut av NFR-prosjektet «Elites in an egalitarian society», der de tre redaktørene har vært seniorforskere, men forfatterlisten er utvidet med postdoktorer, stipendiater og forskere fra UiO, UiB og Høgskolen i Oslo og Akershus. «Dette er en empirisk basert bok om klasser og eliter i Norge, som forsøker å knytte noen forbindelser mellom klasseanalyser og elitestudier», skriver Korsnes i første setning av sin korte og presise introduksjon, og gir en kort historie om feltet.

Boken presenteres som et oppgjør med en faglig kløft mellom elite og klasseforskning med opphav i begynnelsen av 1900-tallet, der eliteforskningen tok avstand fra marxistiske klasseanalyser, en avstand som ifølge Korsnes har fortsatt å dominere denne delen av sosiologien. Dette gir boken et fagteoretisk perspektiv.

Selve innledningen er på 14 sider og setter standarden: Her kastes ikke plassen bort på ordgyteri, men utnyttes maksimalt av presist skrevne kapitler som alle holder høy klasse og som kompletterer hverandre. Forfatterne dekker et stort felt fra flere vinkler på en måte som fremstår som en samlet innsats, og boken er også befriende fri for overlapp og gjentagelser. Fra den korte introduksjonen fortsetter boken med kapitler som redegjør for bokens etablering av nye analysemetoder, datainnsamling og bruken av registerdata, og gir underveis oversikt og korrekser til etablert teori. Noen kanoniserte forfattere er klangbunn her: Bourdieu er selvskreven, og danner en av pilarene for den analytiske metodeutviklingen. Max Weber går også igjen som dialogpartner, men boken utmerker seg med at den først og fremst handler om en presis kartlegging av vår norske samtid. Deretter handler det i størst grad om empiriske analyser: Om kulturelle, strukturelle, symbolske, konkrete og ervervede eliter og klasser; om utviklingstrekk og kjennetegn for og innad i de øvre lag i samfunnet; om kulturelle, politiske, økonomiske og utdanningseliter og overklasser; om «gylne gettoer» der elitene samles; om utviklingstrekk i rekruttering til medisin og jus; om «luking» i de øvre lagene i samfunnet.

Kanskje gjør det iboende kravet til presisjon at forfatterne holder litt igjen: I mange av kapitlene er det store rom for å spekulere i og tolke funnene på mer radikale måter enn det som her blir gjort. Men dét er å være kritisk til boken på billigste måte: å ønske at en leste en annen bok. For boken er ikke en kritikk av det bestående, men en analyse av det. Og med alle faktaene som blir presentert, kan jeg spekulere selv.

av Kjetil Vikene

Hatets uttrykk

En ambisiøs bok med bevisstgjørende analyser av hatretorikk i samfunnet.

Anne Birgitta Nilsen
Hatprat
Cappelen Damm Akademisk, 2014
112 sider
Veil. pris: 239

Med ytringsfriheten følger et ytringsansvar, hevder lingvisten Anne Birgitta Nilsen. Ansvaret innebærer «å unngå å si noe som kan ha alvorlige konsekvenser for noens menneskeverd, men også å ta til motmæle mot hatefulle ytringer». Det eksplisitte ansvaret jeg blir gitt som leser, går som en rød tråd gjennom boken. Hatretorikken henvender seg ikke bare til et offer, sier Nilsen, den er også «rettet mot et bredt ukritisk publikum». Hvordan kan vi realisere dette ansvaret?

Språkforskerens svar er bevisstgjøring gjennom analyse. Selv har Nilsen lang erfaring med analyser av bin Ladens taler og høyreekstrem hatretorikk i Europa, som Anders Behring Breivik var inspirert av. Det er fra disse analysene hun har samlet kjennetegn for den språkbruken hun kaller *hatprat* eller *hatretorikk*. Hatretorikk definerer hun som «nedsettende språkbruk, som kan vekke eller forsterke negative følelser, holdninger eller oppfatninger overfor en gruppe mennesker med utgangspunkt i rase, kjønn, etnisitet, religiøs tilhørighet, funksjonshemming, seksuell orientering eller annen gruppetilhørighet».

I sin redegjørelse for hatretorikken har hun en tydelig forankring i et teoretisk rammeverk som inkluderer sjangerteori, pragmatikk, multimodalitet, sosialsemiotikk og kritisk diskursanalyse, og særlig sentralt står retorikken. Forfatteren avklarer sentrale begreper som *diskurs*, *språkhandlinger* og *talesjangere* gjennom konkrete analyser av et rikt monn av aktuelle eksempler fra norsk og internasjonal offentlighet. Språkføringen er pedagogisk og imponerende striglet for uvesentlige detaljer og sidespor. Det er elegant løst ved at hun strekker fram en veiledende hånd ved å avslutte hvert kapittel med tips om annen litteratur der leseren kan hente ytterligere kunnskap. Slik unngår hun å rote til resonnementet i unødvendige problematiseringer, og kan bevare sitt ambisiøse fokus hvor hun tegner opp et bredt og relevant landskap av ord, formuleringer og ytringer. Disse plasserer hun presist og sikkert i meningsfulle sammenhenger. Det er nettopp denne tydeligheten som er en av bokens åpenbare styrker, fordi jeg som leser opplever en reell og praktisk nytte av analysene hennes. Nilsen setter meg i stand til både å forstå hva hatprat er, og hvilke virkninger den kan ha, og gir råd om hva jeg kan svare den med.

En annen åpenbar styrke er analytikerens saklige holdning til brennbar tematikk. I tillegg til å trekke veksler på kontroversielle eksempler gir hun korte redegjørelser for områder der hatretorikken gir særlige utslag. Disse er konspirasjonsteorier, forestillingen om Eurabia, kontrajihadisme, islamofobi, homofobi, rasisme og antifeminisme, for å nevne noen.

Mot slutten retter hun blikket mot hatretorikkens faktiske konsekvenser, og gir leseren mulige strategier mot den. Det er betegnende for bokens holdning at det er enkeltindividet hun retter rådene mot, og selv om jeg kanskje skulle ønske meg noe sterkere skyts rettet mot mektige institusjoner i samfunnet, fungerer rådene likevel svært godt. De er ikke bare oppdragende, bevisstgjørende og håndterlige, de kan også fungere samlende for et publikum som bør avstå fra en ukritisk, passiv holdning til all hatretorikk.

av Ragnhild Fjellro

NYE BØKER AV FORSKERE

Mari Teigen og Liza Reisel (red.)
Kjønnsdeling og etniske skiller på arbeidsmarkedet
Gyldendal, 2014
240 sider
Veil. pris: 348

Det kalles gjerne det norske likestillingsparadokset, den motstridende sammenhengen mellom en «likestillingsorientert» velferdsstat og et særlig kjønnsdelt arbeidsmarked. Men stadig flere kvinner velger utradisjonelt, viser denne nye boken. Den gir kunnskap om noen av prosessene som leder unge kvinner og menn inn på bestemte veier i utdanning og arbeid. Bokas redaktører er begge sosiologer ved Institutt for samfunnsforskning.

Jon W. Iddeng
Romerrikets historie. Republikkens vekst og fall.
Dreyer, 2014
480 sider
Veil. pris: 399

Jon W. Iddeng forteller her hvordan en liten bystat blir til Romerriket, et av de mektigste imperiene i historien. Han beskriver hva som muliggjør den voldsomme ekspansjonen, og hvordan republikken til slutt ender i vold og borgerkrig og innføringen av et keiserdømme. Iddeng jobber til daglig som spesialrådgiver i Forskerforbundet og som førsteamanuensis i historie ved Høgskolen i Telemark.

Anne Hj. Nakken og Oliver Thiel:
Matematikkens kjerne
Fagbokforlaget, 2014
336 sider
Veil. pris: 449

Forståelser av matematikk utforskes både i lek, hverdag og tilrettelagte aktiviteter, og er nært knyttet til kreativitet, glede og medvirkning. *Matematikkens kjerne* er skrevet for studenter i barnehagelærerutdanningen og alle andre som driver med matematikk for barn. Anne Hjønnevåg Nakken og Oliver Thiel er henholdsvis høgskolelektor og førsteamanuensis ved Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning.

Uheldig forskningspraksis kan undergrave kunnskap

Betenkelig forskningspraksis er et stort problem for utviklingen av ny kunnskap. Det kan i det lange løp være ødeleggende for kunnskapsbygging, skriver forskningsdekan Monica Melby-Lervåg.

Betenkelig forskningspraksis innebærer at resultatene av en undersøkelse påvirkes slik at de blir tydeligere. For å gjøre en ting klart først: Metodene som brukes til betenkelig forskningspraksis, er i seg selv ikke ulovlige. Det betyr altså ikke nødvendigvis at forskere som bruker slike metoder, er juksemakere. I mange tilfeller er det helt akseptert praksis, og i noen tilfeller helt nødvendig. Det er imidlertid slik at dersom metoder som faller inn under betenkelig forskningspraksis, brukes av mange og uten god berettigelse, kan det bidra til å forvitre den kunnskapen som forskningen er ment å skulle frembringe.

av Monica Melby-Lervåg
professor og forskningsdekan ved det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo

Felles for metodene som ofte omtales som betenkelig forskningspraksis, er at de kan påvirke om man får et så tydelig resultat at det er liten sannsynlighet for at det har oppstått tilfeldig. På «forskerspråk» snakker vi da altså om å få et signifikant resultat.

Her er noen eksempler på hva betenkelig forskningspraksis er:

Det er svært vanlig blant forskere å unnlate å rapportere mål man hadde samlet inn data på i undersøkelsen. I 2012 publiserte John og kolleger[1] en studie hvor de hadde undersøkt et utvalg på 2000 forskere og deres bruk av metoder som kan karakteriseres som betenkelig forskningspraksis. Mer enn 60 prosent av forskerne i undersøkelsen innrømmet å ha unnlatt å rapportere alle utfallsmål i en undersøkelse. Mange forskere vil imidlertid nok ikke tenke på dette som uheldig, men heller som en naturlig del av forskningsprosessen. Det er altså ikke snakk om bevisst å forsøke å jukse. Nesten halvparten (46 prosent) svarte også at de hadde drevet selektiv rapportering og fokusert rapporteringen på det som gav signifikans. Hvorfor kan dette være uheldig? Jo, fordi det i ytterste konsekvens kan innebære at man går på en «fisketur» i de data man har samlet inn, og uten å ha noen hypoteser på forhånd tester man ut hva som blir signifikant. Dette er imidlertid ikke sort-hvitt: Innenfor samfunnsvitenskapen er det jo ofte ikke slik at hypotesene er skrevet i sten på forhånd, men de blir tydeligere gjennom en vekselvirkning hvor man analyserer data. Dette kan i utgangspunktet være greit, men det åpner også opp for gale resultater: Hver gang man undersøker om noe er signifikant på et datasett, øker risikoen for at et signifikant resultat bare har oppstått ved tilfeldighet. Dersom man tester om noe er signifikant tjue ganger på samme datasett, er det faktisk hele 65 prosent sjanse for at et signifikant resultat bare skyldes tilfeldigheter. Ved utelukkende å rapportere resultater som blir signifikante, og utelate de andre analysene eller ikke kontrollere for at man har gjort mange tester, er det altså stor risiko for at man faktisk rapporterer noe som ikke er riktig.

Mange forskere innrømmet også å ha bestemt seg for å stoppe å samle inn data eller å samle inn mer data etter å ha smugtittet på resultatene. Fordi signifikante resultater er enklere å få dersom man har med mange i en

1 John, Loewenstein et al. (2012). *Measuring the Prevalence of Questionable Research Practices With Incentives for Truth Telling.* Psychological Science, 23(5), 524–532.

KRONIKK &
DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
siri.lindstad@forskerforum.no.
Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000.
Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket.
Debattinnlegg honoreres ikke.

undersøkelse, kan man på denne måte påvirke tilfeldighetenes gang og øke sannsynligheten for å få signifikante resultater.

Det er også en del forskere som er for kreative når det gjelder å slette personer eller enheter i en undersøkelse som får et totalt avvikende resultat sammenlignet med de andre i studien. Det er akseptabelt å slette slike personer fra en undersøkelse, men da bør kriteriene for dette være bestemt på forhånd. Hvis det ikke er bestemt på forhånd, kan man gå inn i etterkant å se hvordan det endrer resultatene dersom man sletter eller beholder disse uteliggerne med avvikende resultat, noe som selvsagt er svært uheldig.

En annen måte er å runde av sannsynlighetsverdier slik at et resultat ble såkalt statistisk signifikant, altså si at 5,4 prosent er under 5 prosent. Om lag en femdel av forskerne innrømmet å ha brukt denne typen tvilsom avrundingspraksis.

Selv om det har vært stor oppmerksomhet knyttet til saker de siste årene hvor forskere har fabrikkert data, tyder mye på at dette heldigvis ikke er noe stort og utbredt problem. Bare 0,6 prosent av forskerne i John og kollegers undersøkelse innrømmet å ha gjort dette. Metodene som kan være betenkelig forskningspraksis, er altså langt vanligere og kan dermed over tid potensielt være mer skadelige for det akademiske prosjekt. Når denne praksisen brukes bevisst eller ubevisst av mange, kan det bidra til gale resultater som ikke lar seg gjenskape i tilsvarende undersøkelser.

Den betenkelige forskningspraksisen kan dessverre delvis forklares av hvordan forskning drives. En av de mest vesentlige mekanismene har vært at vitenskapelige tidsskrifter av høy kvalitet har vektlagt å publisere signifikante resultater med høy nyhetsverdi. Dette skyldes ikke bare at slike undersøkelser er de mest interessante, men også at det å vise at noe ikke virker, eller at det ikke er noen sammenhenger, er krevende. Man kan da ofte argumentere med at undersøkelsen ikke inneholder nok personer til at man ikke kan oppdage sammenhenger, og resultatene er upålitelige. Denne usikkerheten rundt såkalte nullresultater har nok også i stor grad bidratt til tidsskriftenes manglende vilje til å publisere dette. Siden både faste ansettelser, prosjektmidler, prestisje og forfremmelser i forskningsverdenen er tett knyttet opp mot hva og hvor du har publisert, bidrar dette selvsagt til å forsterke problemet med betenkelig forskningspraksis.

Som forsker har jeg selv ofte stått ovenfor flere av disse problemstillingene, og jeg har erfart at avveininger knyttet til dette kan være vanskelige. Det er derfor viktig med oppmerksomhet mot at bevisst eller ubevisst påvirkning av resultater gjennom uheldig forskningspraksis kan bidra til å undergrave kunnskap. Det kan skape usikkerhet om betydningen av forskning og forvirring knyttet til at resultater ofte peker i ulike retninger. Det har derfor stor betydning å fokusere på dette og å finne tiltak som kan forhindre de problemene dette skaper.

Så hva kan gjøres med denne betenkelige forskningspraksisen?

Et viktig tiltak kan være å innføre en ordning med forhåndsregistrering (preregistrering) av studier. Det betyr at man før man gjør undersøkelsen, registrerer forskningsspørsmål, hva man vil samle inn data om, og hvordan man vil gjøre analysene. Dermed kan tidsskriftene til en viss grad sikre seg mot at resultatene blir «sminket» i etterkant.

Det har også vært foreslått at man i artikler skal rapportere hva det ble samlet inn data om, og eventuelt om grunnen til at alt ikke er rapportert.

Flere tidsskrifter oppmuntrer også nå at man skal legge ut hele datasettet sitt åpent tilgjengelig.

Flere tidsskrifter har nå også endret praksis slik at de også publiserer resultater hvor man ikke finner effekt.

Det er også viktig å sikre dyktige forskere «arbeidsro» gjennom stabile og forutsigbare rammevilkår, slik at ikke alt står på spill dersom en undersøkelse ikke gir forventet resultat.

Det er selvsagt også avgjørende at kommende forskere blir opplært i en tradisjon hvor man tydelig kommuniserer at en slik bevisst påvirkning av resultater kan være uønsket og uetisk. Dersom man bruker metoder som faller innenfor dette, bør forskeren opplyse om det og redegjøre for hvorfor.

«Dersom man tester om noe er signifikant tjue ganger på samme datasett, er det faktisk hele 64 prosent sjanse for at et signifikant resultat bare skyldes tilfeldigheter.»

Skal EU styre norsk forskning?

EU har i økende grad fått stor innflytelse i flere norske samfunnssektorer, til tross for vårt manglende medlemskap, skriver Hans Skoie.

av Hans Skoie, professor emeritus

«En endring av norsk forskningsfinansiering for å treffe EUs forskningsprogrammer betyr en betydelig ensretting av norsk forskning.»

FORSKNINGSPOLITIKK: EU og våre myndigheter er for tiden opptatt med å utvide innflytelsen radikalt på forskningsområdet. Statsråd Røe Isaksen kaller det «den største forskningspolitiske nyheten i 2014». Statsråden ønsker stor norsk deltagelse i EU-forskningen, og legger til at «aktører i alle sektorer forventes å utforme strategier, iverksette tiltak og på ulike måter for øvrig ta sin del av ansvaret for at målet kan nås. Han legger til at ekspertgruppen som er nedsatt for å gjennomgå finansieringssystemet i universitets- og høyskolesektoren, skal vurdere uttellingen for EU-deltagelse spesielt.

EUs FoU-engasjement har primært vært motivert av å styrke EU i konkurransen med de store nasjonene. Konkurransen med USA og Japan har vært spesielt hard. Den har likevel ikke gitt EU noen lederstilling. I dag preges EU av arbeidsløshet og reduserte FoU-ressurser. EUs tematiske satsinger er i stor utstrekning av anvendt karakter og ment for å løse EUs problemer. En endring av norsk forskningsfinansiering for å treffe EUs forskningsprogrammer betyr en betydelig ensretting av norsk forskning. Og vi overgir i praksis definisjonsmakten til EU også for store deler av norske forskningsmidler. Samtidig vil forskernes faglige orientering og reiser gjerne ta utgangspunkt i EU-land snarere enn verden for øvrig. Lyspunktet er EUs grunnforskningsenhet (ERC) – som har lykkes godt, men utgjør kun ca. 15 prosent av det totale budsjettet for Horizon 2020.

EUs forskningsprogram går tilbake til 1990-årene.

Reorganiseringene har samtidig vært mange. EØS-traktaten åpnet for deltagelse for EFTA-landene mot en deltagerkontingent. Under drøftingene av medlemskap i Norge argumenterte det allmennvitenskapelige forskningsråd i Norge (NAVF) mot norsk deltagelse. EU-styring var ikke ønsket i norsk forskning.

Statssekretærutvalget, som forberedte saken, ønsket å begrense deltagelsen. Regjeringen valgte imidlertid full deltagelse. Kontingenten for 2015 er hele to milliarder kroner.

EUs forskningsprogram Horizon 2020 deles gjerne i tema og programområder. I denne sammenheng rår EUs definisjonsmakt og følgelig EUs interesser i utformingen. Her kan forskere og forskningsgrupper søke forskningsmidler. Når søknaden er positiv, konstaterer gjerne medlemslandene at «de får pengene igjen». De norske søknadene har samlet sett ikke fått pengene igjen i de senere år. EU har vært mer opptatt av om søknadene gir en positiv økonomisk gevinst for EU (såkalt added value).

I Norge ser derimot rektor Ottersen optimistisk på situasjonen.Han ønsker regjeringens høye ambisjoner for norsk deltagelse i EU-forskningen velkommen. I et intervju med Forskningspolitikk 3-14 sier han at «vi forventer av de yngre forskerne at de tenker sin karriere inn i en EU-kontekst, og at de tidlig ser det som viktig å dyktiggjøre seg til å skrive søknader til EU. Vi må skape en kultur for at det er Brussel man må gå for å hente norske forskningsmidler. For det er jo dette som skjer! Via vår EU-kontingent tar en stor andel av norske forskningskroner en omvei gjennom Brussel».

«Du skal ikke skue hunden på håran»,
sa alltid bestemora mi.
Det kan man si om Tartu også.

Byen med de gode tankene

Jeg har akkurat vært på forskningsopphold i Tartu, en by sørøst i Estland med 100 000 innbyggere. Jeg dro dit med litt blandede følelser, blant annet på bakgrunn av at jeg ikke hadde hørt så mye om landet, annet enn at det var lite, og at det lå øst i Europa ... Jeg fikk virkelig erfare at ordtaket til bestemor var riktig.

Tartu er meget trivelig og har mottoet «byen med de gode tankene». Det sier mye om deres satsing på universitetet og innovasjon. Universitetet i Tartu ble grunnlagt i 1632 og er et av de eldste i Europa. Hovedbygningen fra den tid er restaurert og ligger i gamlebyen. Det er et administrativt senter, midtpunktet i feiringer og eksamensavviklinger. Universitetet i Tartu er rangert blant verdens beste universiteter og legger til rette for og satser på utenlandske studenter, gjesteforskere og internasjonalt samarbeid. Dette gjenspeiles på nettsidene deres, der man blant annet finner oppdatert reiseinformasjon og en overlevelsesguide til Tartu.

Laboratoriet som jeg arbeidet ved, er delvis en del av Universitetet i Tartu og delvis privateid firma. Teamet består av fjorten ph.d.-studenter, fire postdoktorer, to administrativt ansatte, én leder som er professor, og ikke minst en egen produktutvikler som kun er ansatt for å utrede nye funn og ideer. Laboratoriegruppen er med i seks EU-prosjekter og publiserer mye. I tillegg er den veldig godt organisert og ikke minst effektivisert. Alle er til enhver tid koplet opp mot Skype (som er utvikla i Estland) og bruker det som medium til å få formidla informasjon og ikke minst spørre om andre kjenner til spesifikke prosedyrer osv. Det effektiviserer og sparer staben for dobbeltarbeid. Universitetet legger dessuten ut all informasjon på nett. I tillegg er all booking av tilgjengelig utstyr nettbasert, fra elektronmikroskop til mindre instrument som spektrofotometer. Det gjør at utstyret utnyttes maksimalt, og brukerne kaster ikke bort unødig tid på å gå innom andre laboratorier eller ringe og reservere utstyr.

av Mona Nystad
genetiker og ph.d.-stipendiat
ved Kvinneklinikken,
Universitetssykehuset Nord-Norge HF

Det mest imponerende bygget er kanskje det nye Genomsenteret, som universitetet akkurat har flyttet inn i. Her har man alt nytt tenkelig utstyr i et moderne bygg med alle fasiliteter. Hver enhet er ledet av en ingeniør med spesialkunnskap som har overordnet drifts- og vedlikeholdsansvar. Alle på universitetet kan bruke de ulike maskinene etter grundig opplæring av ingeniørene. De gjør dessuten analyser ved behov. I tillegg er hele bygget i moderne design med store glassflater som bidrar til et trivelig arbeidsmiljø.

I løpet av et opphold på tre måneder får en også innblikk i kultur og dagligliv. Jeg merka meg at de satser stort på nettbasert informasjon og har gratis Internett alle steder i byen, på bussen og på toget. Alle innbyggere har dessuten kun ett kort som brukes som identitetskort, førerkort, bankkort, helsekort, studentkort osv. Utrolig bra og ikke minst enkelt. Tartu er en fantastisk kulturby med eget ballettensemble, symfoniorkester, teater og opera. I tillegg har de oppsetning av mange musikkspill og ikke minst en god jazzklubb. Levekostnadene er dessuten mye lavere enn i Norge.

Alt dette og muligheten til å være på et nytt sted og tenke nye tanker, har gjort oppholdet fruktbart på alle vis. Landet er lite, men produserer mye godt både innen forskning og innovasjon. Smått kan også være godt. Nok en gang slår det meg at det meste i livet henger sammen med de *gode tankene* og godt samarbeid.

Gjesteskribentene skriver
sant og subjektivt om forskning.
De faste gjestene er Bjørn Sverre Hol Haugen,
Mona Nystad, John Peter Collett
og Heidi Jensberg.

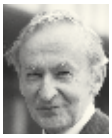

– Praksisforskning behøver nye premisser

Er krisen i profesjonsutdanning noe som må løses innenfor eller utenfor klasserommet? Lederen av Senter for praktisk kunnskap ved Universitetet i Nordland foreslår en middelvei.

av James McGuirk, professor og leder for Senter for praktisk kunnskap, Universitetet i Nordland

«Profesjonsutøvelse er noe komplekst og uforutsigbart, noe som evidensbaserte tilnærminger til syvende og sist er dårlig i stand til å ivareta.»

PROFESJONSFAG: Lena Lindgren tar i Forskerforum 9/14 opp problemet med praktisk kunnskap under press. Utgangspunktet er Rune Slagstads og Jan Messels nye bok *Profesjonshistorier*. Her hevdes det at det er en krise i profesjonsutøvelsen som resultat av en misoppfatning av hva som er det viktigste i utdanningen av praktikere. Kort oppsummert er problemet at et overdrevet fokus på prosedyrer og dyrkning av teoretisk kunnskap har gått på bekostning av Aristotelisk *fronesis*, dvs. evnen til å handle ut fra innsikt i hva den unike situasjonen krever.

Akademiseringen av profesjonsfagene er et forholdsvis nytt fenomen. Det er derfor ikke overraskende at de mange betydelige utfordringene som dagens velferdstjenester konfronteres med, har blitt møtt av en eksplosjon av masterstudier og videreutdanninger (den såkalte «master-syken»). Utfallet av dette initiativet er derimot nokså tvilsomt.

Den akademiske responsen bygger ofte på et evidensbasert paradigme som forsøker å sikre best praksis ved å etablere rutiner for en forutsigbar og effektiv levering av tjenester. Slik forstått er det forskningens rolle å få frem resultater som etterpå kan anvendes. Men dette innebærer å ta stadig mer autonomi fra praktikeren, noe som er spesielt problematisk dersom praksissituasjoner ikke svarer helt til forskningens kategorier.

Et hvilket som helst praksisfelt er komplekst og består gjerne av forskjellige konstellasjoner av omstendigheter og krav som praktikeren til syvende og sist må veie for og mot. Det vil si at uansett hvor gjennomgående retningslinjene er, og hvor utforsket feltet blir, er det alltid nødvendig med praktikere som kan anvende den kunnskapen de har, og vise kreativitet i å svare på uventete hendelser. Å utvikle en slik «svarevne» bør være målet i profesjonsutdanningen. Men hvordan skal vi få det til?

Forskning på profesjonene har ofte blitt kjennetegnet av en anvendelse av teorier som opprinnelig kommer fra andre fagfelt. Det er klart at psykologi, sosiologi og i nyere tider nevrovitenskap har gitt viktige bidrag til profesjonsforskning, men slike tilnærminger er heller ikke uproblematiske. For det første er det ofte vanskelig for praktikere å fordøye og anvende resultater fra disse fagene i praksis. Men enda mer problematisk er tendensen til å betrakte praksisfeltet som en nøytral arena som i bunn og grunn ikke er noe mer enn en «test case» for psykologer, sosiologer eller kognisjonsforskere å rydde opp i. Å tenke slik er å ignorere profesjonenes autonomi som praksisfelt hvor kunnskap, verdier og relasjoner dyrkes på sine egne premisser. Det vil si at praksisfeltet har en indre logikk som innebærer en kompleksitet som er vanskelig å få tak i dersom man begynner med fagdisipliners premisser.

Kanskje ligger svaret heller i å komme oss ut av klasserommet og forelesningssalen? Praktisk kunnskap er tross alt praktisk. Kanskje kan en slik kunnskap ikke læres bort i klasserommet, men kun formidles gjennom praksisen selv? Et sentralt element i kritikken som løftes fram i Slagstads og Messels bok, er at vi tenderer å tenke på klasserommet som en arena hvor alle verdens problemer kan løses. Hver gang vi oppdager et problem, dukker det opp nye masterstudier for å forske frem løsninger. Men det er nettopp dette som skaper de «for mange halvkloke hoder og for få kloke hender» som Lindgren viser til.

Denne kritikken er betimelig, men svaret behøver ikke å være å avvise akademiseringen av praksis. Vi trenger snarere nye premisser for praksisforskning.

Det er dette vi jobber med på Senter for praktisk kunnskap (SPK) ved Universitet i Nordland, hvor det praksisnære er forstått like mye i lys av *hvordan* vi forsker, som *hva* vi forsker på.

All forskning på masternivå og til dels på ph.d.-nivå tar utgangspunkt i praktikerens egen virksomhet. Studentene begynner ved å skrive en fortelling fra egen praksiserfaring som brukes som en ramme for å forske på praksisfeltet, og for å få tak i forskningsspørsmål og – etter hvert – i teoretiske diskusjoner. Poenget er

altså ikke å unngå å fordype seg i teori, men å tilnærme seg den på rett vis. Ved å ta utgangspunkt i en praksisfortelling klarer studentene å oppdage utfordringer, dilemmaer og problemer i praksis som krever refleksjon, artikulasjon og drøfting. Med disse innsikter som veiledende kan de søke etter teoretiske kilder som er relevante for forskningsprosessen deres. De kommer inn i forskningsverdenen, ikke gjennom forskning, men gjennom de utfordringer de selv har erfart som styrende for praksisen deres. Forskning er ikke et verktøy for å forstå praksiserfaringen. Heller er det praksiserfaringen som er konteksten for å forstå forskning, og for å utvikle evnen til å handle ut fra innsikt på en måte som samtidig beholder profesjonens autonomi.

Det viktigste elementet her er at praksisen selv står i sentrum for oppmerksomheten. Dette betyr noe mer enn at problemene som finnes i praksisfeltet, blir tatt på alvor i en forskningssammenheng. Det betyr at man satser på en forskning i og på praksis som tar utgangspunkt i praksisens egne premisser. Å begynne med en tung satsning på erfaring er et forsøk på å tillate disse premissene å vise seg, slik at de kan bli veiledende for hvordan vi forsker på praksis.

Det må understrekes at praksiserfaringen alltid betraktes som en gjenstand for *kritisk* refleksjon. Å ta utgangspunkt i fortellinger er ikke det samme som å forgude den enkelte praktikerens erfaring som suveren. Når fortellingen er fortalt og skrevet ned, er den samtidig gjort om fra noe privat til noe offentlig, et empirisk materiale for kritisk drøfting. Hvilke teorier som er relevante i denne sammenhengen, er ikke alltid opplagt. Studentene leser gjerne tekster fra de humanistiske fagene for å få hjelp til å artikulere viktige innsikter om praksis og praksisutøvelse. Nye studenter lurer ofte til å begynne med på hva filosofi, skjønnlitteratur og kunst har med profesjonsutøvelse å gjøre. Svaret har vist seg å være at det har ganske mye med dette å gjøre, ettersom slike ressurser utvikler en sensitivitet hos studenten overfor meningsdimensjoner som er vanskelige å få tak i gjennom andre forskningstradisjoner. Humanistiske tekster evner å tenne studentens forestillingsevne og empati, gi impulser til å se ens egen situasjon i en bredere sammenheng og – ikke minst – til å forestille seg den andres situasjon.

«Hver gang vi oppdager et problem, dukker det opp nye masterstudier for å forske frem løsninger.»

Teksten blir til et slags laboratorium der ulike muligheter for forståelse og handling er utforsket. Utforskningen av fortellingen gir altså innsikt i hva som var, men også i hva som kan bli, slik at forskningsprosessen er like opptatt av praksisens fremtid som dens fortid.

Profesjonsutøvelse er noe komplekst og uforutsigbart, noe som evidensbaserte tilnærminger til syvende og sist er dårlig i stand til å ivareta. Uansett hvor mye forskning man har lest, og hvor mange ganger man har revidert rutiner, vil det alltid komme nye etiske og kunnskapsmessige utfordringer, uventete konstellasjoner og vanskelige dilemmaer som krever evne til å navigere i feltet på en klok måte. Med andre ord: Vi kommer ikke forbi praktikerens dømmekraft som sentral og uerstattelig. Ved å dvele ved praksiserfaring utvikler vi en sensitivitet til det som kommuniseres i praksis, slik at studentene (og fagfolkene) får en dypere forståelse av praksisfeltets indre mening. Enda viktigere: Den nærer studentens evne til å svare på utfordrende omstendigheter, og gir dem ressurser til å handle på en måte som er responsiv til situasjonens krav.

Vår tilnærming på SPK anerkjenner den gode dømmekraften som allerede finnes i profesjonsutøvelsen, samtidig som vi vektlegger utviklingen av evnen til å dømme klokt i utdanning av utøvere. Sånn sett får vi frem noen av profesjonspraksisens tause dimensjoner som har blitt marginalisert i en god del profesjonsforskning, og vi bygger på disse for å videreutvikle utdanningen og forskningen på praksis. Vi mener at flere slike initiativ blir nødvendige dersom de mange utfordringer som står sentralt for velferd både nasjonalt og internasjonalt, skal møtes.

Forskning og yrkeskompetanse ved universitetene

Mens vi hyller de eksellente forskerne, er mange fagområder i en alvorlig krise fordi rekrutteringen svikter, skriver geologiprofessor Knut Bjørlykke.

av Knut Bjørlykke, professor emeritus, Universitetet i Oslo

REKRUTTERING: De fleste fag som er etterspurt i næringslivet, har problemer med rekruttering til universitetsstillinger. Vi har nå en krise når det gjelder rekruttering til vitenskapelige stillinger, særlig innen ingeniørfag og en del realfag. Ved Universitet i Oslo har vi avertert stipendiatstillinger innen geologi som har fått over 30 søkere, men bare fra utlandet. Når studenter med mastergrad kan få en begynnerlønn i næringslivet som er høyere enn lønnen til professoren som veiledet dem, frister en doktorgrad ikke så mye. Det er fint med lærere og forskere som har en annen bakgrunn, men vi skulle gjerne ha flere norske søkere. I en del fag er en norsk fagnomenklatur, kultur og forskningstradisjon i ferd med å forsvinne. Ved Universitetet i Oslo har ledige professorater blitt avertert tre ganger uten å få kvalifiserte søkere på tross av at det fantes en del godt kvalifiserte forskere i Norge. Liknede forhold eksisterer ved de andre universitetene, ikke minst ved NTNU. Det er ikke bare lav lønn, men også arbeidsforholdene som gjør at slike stillinger ikke fremstår som så attraktive som de en gang var. I fagområder som er mindre etterspurt i næringslivet, er det gjerne bedre søkning. På denne måten får vi en dreining vekk både av forskning og undervisning fra anvendte fag. Universitetene vil naturlig nok fremheve sine eksellente forskningsgrupper som kan konkurrere om internasjonale priser. De fleste professorer er imidlertid ikke helt eksellente, og de fleste studentene skal ikke bli forskere. Universitetslærere skal delta i forskning innen sitt fagområde, og selv om de ikke skulle være helt i fremste rekke, bidrar forskningen til at de holder seg orientert i faget. Det viktigste er ikke alltid forskningsresultatene, men kontaktene med internasjonale forskningsmiljøer. Det meste av det våre studenter skal lære, er ikke resultater av forskningen ved våre egne universiteter, og det er viktig at lærerne følger med på dette. I fag som har profesjonsstudier (medisin, juss, ingeniørstudier osv.) stilles det krav til yrkeskompetanse. I andre fag kan studentene i høyere grad velge fagkretsen selv, og det stilles lite krav om kompetanse i forhold til fremtidige yrker. Det har vært populært å si at det viktigste ved å studere på universitetet er «å lære å lære», og at det ikke er så viktig hva man lærer. I England var idealet å studere klassiske fag (språk) ved Oxford eller Cambridge og så arbeide innen forskjellige jobber i næringslivet og offentlige etater. Det finnes også hos oss eksempler på personer som har gjort en god jobb i ledende stillinger uten relevant utdannelse. Men for de fleste av våre studenter er det nok en fordel å ha undervisning som er mer relevant ut fra hva de skal gjøre etter studiene. Vi finner også her hjemme en arroganse overfor anvendte fag. Det hevdes at hvis man bare har lært det som oppfattes som grunnleggende, kan man lære resten på jobben. Universitetslærere skal selv kunne velge sine vitenskapelige problemstillinger, men dette har mange begrensinger, i alle fall hvis forskningen koster noe. Store forskningsprogrammer kan ha en sterk ledelse som begrenser friheten til hver enkelt forsker, og Forskningsrådet har lite penger til fri forskning. Alle universitetslærere er imidlertid ikke like kreative, og av og til kan mer anvendte problemstillinger virke inspirerende fordi de byr på nye utfordringer for grunnforskningsmiljøene. Anvendt forskning kan gi ekstern finansiering og også tilgang til kompetanse som finnes hos samarbeidspartnere. Universitetslærere kan ofte gi verdifulle bidrag til industri og næringsliv, men kunnskap og innsikt kan også gå andre veien. Det er vanskelig å forske og undervise i petroleumsfag uten å ha kontakt med petroleumsvirksomheten, og det gjelder også andre områder. Skulle landbruksforskning og undervisning skje uten kontakt med landbruksnæringen? Hvis vi vil at noen av de beste innen hvert fag skal undervise neste generasjon av fagfolk, må noe gjøres med universitetslæreres lønn, arbeidsforhold og prestisje.

> «Ved Universitetet i Oslo har ledige professorater blitt avertert tre ganger uten å få kvalifiserte søkere på tross av at det fantes en del godt kvalifisert forskere i Norge.»

MILJØEKSPERTER SØKES

TIL VITENSKAPSKOMITEEN FOR MATTRYGGHET

Vitenskapskomiteen for mattrygghet har fått nye oppgaver for Miljødirektoratet.

Fra 2015 skal VKM også utføre miljørisikovurderinger og andre vitenskapelige vurderinger av fremmede organismer, handel med truede arter (CITES) og mikroorganismer. Deler av arbeidet vil skje i nært samarbeid med Artsdatabanken. Til å delta i dette komitéarbeidet søkes eksperter med relevant vitenskapelig kompetanse innen en rekke ulike fagområder.

Søknadsfrist 27. februar 2015 Les mer og send søknad via VKMs nettsider: www.vkm.no

VKM

Vitenskapskomiteen for mattrygghet

Norwegian Scientific Committee for Food Safety

INFORMASJON FRA FORSKERFORBUNDET

For kontinuerlig oppdatering, besøk våre hjemmesider www.forskerforbundet.no

Kan svekke den frie forskningen

Regjeringen foreslår å utvide adgangen til bruk av midlertidig ansettelse i arbeidslivet.

– Færre vil få fast jobb, også ved forskningsinstituttene. Det skaper utrygghet for den enkelte, for fagmiljøene og kan svekke forskningens uavhengighet, sier Petter Aaslestad, leder av Forskerforbundet.

– I verste fall kan mange forskere i instituttsektoren bli gående uten fast jobb, og føle seg presset til å gjøre funn i tråd med oppdragsgivers ønsker i frykt for å ikke få forlengelse. Det skaper et press mot den kritiske og uavhengige forskningen, og kan svekke samfunnets tillit til forskningen, sier Aaslestad.

Unio ber Stortinget avvise svekking av arbeidsmiljøloven

Unio ber i en resolusjon partiene på Stortinget avvise statsråd Erikssons svekking av arbeidsmiljøloven. Resolusjonen ble vedtatt på Unios representantskapsmøte i desember. Representantskapet ba samtidig Unios styre vurdere å ta initiativ til passende aksjons- og markeringsformer, med krav om at Stortinget avviser den svekkinga av arbeidsmiljøloven som regjeringen legger opp til. Aktuelle aksjoner bør så langt som mulig samordnes med andre hovedorganisasjoner. Primært bør aksjoner skje i januar/februar 2015.

Forskerforbundets kommentarer til budsjettavtalen

– Budsjettavtalen retter opp noen av de groveste feilene på kunnskapsområdet i regjeringens forslag, sier Petter Aaslestad, leder av Forskerforbundet i en kommentar til budsjettforliket i Stortinget. Stortingsgruppene til Frp, Høyre, Krf og Venstre forkaster regjeringens forslag om å innføre studieavgift for studenter utenfor EØS, noe som vil ha utgjort et kutt på 160 millioner kr. i året.

– De utenlandske studentene er en ressurs for norsk forskning og høyere utdanning. Alle de fire partiene skal ha skryt for at de avlyser forslaget om innføring av studieavgifter, sier Aaslestad.

Forskerforbundet mente at regjeringens opprinnelige budsjettsforslag ikke var så godt som tallene gav inntrykk av ved første øyekast. De samlede bevilgningene til forskning og utvikling økte med vel 2,1 mrd. kr sammenlignet med 2014, men en stor del av veksten skyldtes økning i kontingenten til EUs forskningsprogram.

Skolepenger gir et svakere samfunn

Vi støtter gratisprinsippet i høyere utdannelse fordi det gir flere muligheten til å ta utdannelse. Dette mener vi er den viktigste forutsetningen for et demokratisk samfunn hvor alle innbyggere, uansett bakgrunn og personlig økonomi, blir tatt på alvor. Det skriver Åsny Helene Roer Jacobsen og Kristin Kvadsheim, studentmedlemmer i Forskerforbundet, i et innlegg i Dagens Næringsliv.

De høyere utdanningsinstitusjonene skaper et sosialt rom hvor kunnskap formidles, utfordres og genereres. Slik står vi igjen med et mer mangfoldig og robust samfunn som kan finne gode løsninger på fremtidens utfordringer.

Omorganisering i sekretariatet

Fra 1. januar 2015 er det foretatt en omorganisering i Forskerforbundets sentrale sekretariat. Stab legges ned som enhet. Avdelingen for organisasjon og økonomi deles i to; Organisasjonsavdelingen og Administrasjonsavdelingen.

Organisasjonsavdelingen med 5 ansatte ledes av organisasjonssjef Joar Flynn Jensen og har ansvaret for bl.a. medlemsrekruttering, tillitsvalgtopplæring og organisasjonsutvikling. Administrasjonsavdelingen med 13 ansatte ledes av administrasjonssjef Birgitte Olafsen og har ansvaret for bl.a. medlemsservice, økonomi, HR, IKT og fellestjenester.

Innspill til statsbudsjettet 2016

Norge er det eneste landet i Norden som ikke har nådd EUs mål om at minst 3 % av bruttonasjonalproduktet (BNP) skal gå til FoU. Det er ingen grunn til at vi skal være dårligst i Norden, skriver Forskerforbundet i et innspill til statsbudsjettet for 2016.

Forskerforbundet har tre hovedforslag til neste års statsbudsjett:

- Reduser den resultatbaserte delen av utdanningskomponenten fra 40 % til 20 %.

- RBO må styrkes med 100 mill. kr. Ordningen må på sikt endres slik at den ikke lenger er et nullsumspill innenfor en lukket ramme.
- Hev grunnbevilgningene til forskningsinstituttene til minst 20 % for å sikre instituttene like vilkår innen EUs konkurransearena.

Gratis studentmedlemskap i 2015

Vil du stå sammen med mange andre i et forbund som kjemper for bedre undervisning, lønn og arbeidsvilkår? Er du interessert i å få tilbud om noen av markedets rimeligste forsikringer og andre gunstige banktjenester? Bli studentmedlem i Forskerforbundet! Melder du deg inn i dag får du medlemskapet gratis ut året 2015. Se www.forskerforbundet.no/student for innmeldingsskjema og mer informasjon.

Fakta om Forskerforbundet

- Forskerforbundet er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- Forskerforbundet har 19 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- Forskerforbundet arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Forskerforbundet arrangerer følgende kurs og seminarer i januar og februar 2015:

- 27.–28. januar: Sektorseminar for tillitsvalgte i ABM (arkiv, bibliotek, museum)
- 04.–06. februar: Grunnopplæring trinn I for nye tillitsvalgte
- 11.–12. februar: Tariffkonferanse for tillitsvalgte i staten

Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på www.forskerforbundet.no/kurs.

Kontingent 2015

Kontingenten til Forskerforbundet økes med 4,5 % i 2015. Kontingentsatsene er:

- Ordinær kontingent: kr. 434,– per måned.
- Redusert kontingent: kr. 236,– per måned.
- Stipendiat: kr. 236,– per måned.
- Pensjonist: kr. 42,– per måned.
- Gruppelivsforsikring med reservasjonsrett: kr. 144,– per måned.

FORSKER FORBUNDET

Følg oss!
facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2013–2015: Petter Aaslestad, NTNU (leder), Annelise Brox Larsen, UiT – Norges arktiske universitet (nestleder), Liv Berit Augestad, NTNU, Stig Ove Hjelmevoll, Barents Naturgass, Jan Hongslo, Folkehelseinstituttet, Toril Ivarsøy, Universitetet i Bergen, Ove Kvammen, Høgskolen i Bergen, Tom Roar Eikebrokk, Universitetet i Agder (1. vara), Åge Hultgren, Universitetet i Stavanger (2. vara), Ågot Aakra, NMBU (3. vara).
SEKRETARIATET: Generalsekretær: Hilde Gunn Avløyp. Kommunikasjon: presse- og samfunnskontakt Robert Kippe, informasjonsleder Unn Rognmo, kommunikasjonsrådgiver Camilla Moe Røisland. Fagpolitisk avdeling: avdelingssjef Bjørn T. Berg, spesialrådgiver Jon W. Iddeng, rådgiver Kari Folkenborg. Avdeling for lønns- og arbeidsvilkår: forhandlingssjef Frank O. Anthun, seksjonsleder Jorunn Solgaard, spesialrådgiver Kjetil Mørk, spesialrådgiver Tanya Nymo, seksjonsleder/advokat Ann Turid Opstad, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen. Organisasjonsavdelingen: organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, organisasjonskonsulent Natasa Duric, organisasjonskonsulent Synne Freberg, førstesekretær Gerd Sandvik, organisasjonskonsulent Renate Storli. Administrasjonsavdelingen: administrasjonssjef Birgitte Olafsen, arkivleder Kristine K. Brox, IT-konsulent Inger Marie Højfeldt, seksjonsleder/kontorsjef Aina Nilsen, økonomikonsulent Siri Johannessen, regnskapskonsulent Bjørn Jensen, regnskapssekretær Karin Haug, regnskapssekretær Elisabeth Johansen, konsulent Linda Pettersson, førstesekretær Jamil Mohammad Ali, førstesekretær Hans Askildsen, førstesekretær Brit Helen Hesselberg, førstesekretær Tore Sandnes.

En god rettighetspolitikk

av Frank Anthun
forhandlingssjef i Forskerforbundet

I 2008 kunne det gått riktig galt. I mars dette året ble Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF) og Forskerforbundet oppmerksomme på et oppsiktsvekkende skriv som var sendt til alle universitetene. Det bar tittelen «Felles rettighetspolitikk for Norges universiteter». Skrivet var ikke undertegnet, men etter hvert kom det frem at avsender var det såkalte «Rektormøtet», et uformelt organ som vi antok var ledelsene ved universitetene. Skrivet inneholdt hva universitetene gjennom retningslinjer skulle sikre seg av rettigheter fra de ansatte. Kort fortalt var dette alt tenkelig og utenkelig og formulert på denne måten:

«Alle kategorier arbeidsresultater er omfattet av disse retningslinjene, herunder, men ikke begrenset til:» Så følger listen som er for lang å ta med her.

NFF og Forskerforbundet reagerte omgående på det vi oppfattet var en «støvsugerkontrakt», og sendte ut et brev til samtlige universiteter hvor vi tok skarp avstand fra retningslinjene. I brevet la vi ved et notat som lederen av Forskerforbundets opphavsrettsutvalg, professor Olav Torvund, hadde utarbeidet. Notatet tok for seg de enkelte kategoriene av rettigheter som var nevnt i dokumentet, og konkretiserte hvor til dels meningsløst og unøyaktig dokumentet fremsto. Blant annet påpekte Torvund at «know how», en av de nevnte rettighetene, sitter mellom ørene på folk, og at alle står fritt til å ta med seg hodet sitt om de skulle skifte arbeid.

«Alle står fritt til å ta med seg hodet sitt om de skulle skifte arbeid.»

Rektor ved Universitetet i Bergen (UiB), Sigmund Grønmo, tok brevet vårt på alvor. Samme dag som «Felles rettighetspolitikk» skulle behandles av kollegiet, ble denne rettighetspolitikken lagt til side. UiB nedsatte et utvalg ledet av jussprofessor Jan Fridtjof Bernt som fikk i mandat å utrede universitetets rettighetspolitikk. Ved Universitetet i Oslo (UiO) var et utvalg leder av professor Ole M. Sejersted allerede i gang med et tilsvarende arbeid.

Begge utredningene ble gode. De er nå vedtatte som rettighetspolitikker for de to universitetene, og er anbefalt av Forskerforbundet. Vårt råd er at alle virksomheter innen forskning og høyere utdanning, herunder museer og sykehus, bør ta seg tid til å studere de to rettighetspolitikkene før de nedsetter sine egne utvalg og bruker mye unødvendig tid og ressurser på å pønske ut hva de skal sikre seg av rettigheter.

Den gode rettighetspolitikken tar ikke utgangspunkt i «kjekt å ha»-prinsippet, men til det enkle spørsmålet «Hva er det egentlig vi trenger av rettigheter?».

Seks år senere er vi nå glade for at mange virksomheter innen våre sektorer har lagt seg på samme linje som UiB og UiO i utformingen av rettighetspolitikkene, men fortsatt og med jevne mellomrom dukker dessverre det famøse dokumentet fra 2008 opp igjen og skaper ekstra bry.

Og til alle våre tillitsvalgte og lokallag: Ta kontakt med Forskerforbundet sentralt så snart temaet rettighetspolitikk dukker opp på din virksomhet.

Faste innlegg fra generalsekretær Hilde Gunn Avløyp, forhandlingssjef Frank O. Anthun, avdelingssjef Birgitte Olafsen, avdelingssjef Bjørn T. Berg og organisasjonssjef Joar Flynn Jensen

Bygg som innsatsfaktor

av Ove Kvammen
medlem av Forskerforbundets hovedstyre

Ved Høgskolen i Bergen kunne vi 1. august i år starte opp et nytt studieår i en ny campus på Kronstad. Den nye campusen er blitt et flott og inspirerende bygg å arbeide i, ikke minst på grunn av spennende materialvalg, utsmykking og at en har ivaretatt en god integrasjon med deler av den gamle jernbanebebyggelsen som tidligere var på tomten. Men, det ble dessverre ikke plass til alle i herberget. Tanken var jo at dette skulle markere en etterlengtet samling av høgskolen profesjonsutdanninger på en campus. Tidsperspektivet fra de første planene og tegningene ble laget på slutten av 1990-årene og frem til i dag har dessverre gjort dette umulig. Høgskolen har hatt en sterk utvikling og ekspansjon i dette tidsrommet, men de bevilgende myndigheter har ikke vært villig til å innse dette underveis, og planene har derfor ikke blitt oppdatert på et nivå som dekker dagens behov volummessig. Resultatet er dermed blitt slik at en fjerdedel av høgskolen må holde til i leide lokaler i Møllendalsveien. Dette betyr oppsplitting av utdanninger og fagmiljø, noe som har ført til mye frustrasjon blant ansatte og studenter. Mye ekstra tid, krefter og penger har gått med for å få på plass midlertidige løsninger, som dessverre kan vise seg og bli meget langvarige løsninger slik systemet er i dag. For nå virker det som Høgskolen i Bergen må finne sin plass i køen igjen for å få realisert det vi egentlig skulle ha fått penger til i første omgang: en samling av høgskolen. Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning 2015–2024 ble lagt frem av regjeringen 8. oktober i år. Her heter det:

«Forskere og studenter skal ha tilgang til bygg og infrastruktur av topp kvalitet. Moderne og funksjonelle bygg med tidsriktig utstyr er vesentlig for å løse fremtidens sammensatte utfordringer og for verdiskaping i Norge. Gode bygg er også avgjørende for fremragende kvalitet både i forskningen og utdanningen. Høy kvalitet på bygg for undervisning og forskning er nødvendig for å trekke til seg de beste studentene og forskerne og for å være attraktive samarbeidspartnere for offentlig sektor og næringsliv.»

«Mye ekstra tid, krefter og penger har gått med for å få på plass midlertidige løsninger, som dessverre kan vise seg og bli meget langvarige løsninger, slik systemet er i dag.»

Dette er viktige erkjennelser som lover godt for fremtiden dersom dette blir fulgt opp med tilstrekkelige midler. Behovet er imidlertid i dag svært stort både for nybygg og ikke minst for vedlikehold og rehabilitering av eksisterende bygg. Eksemplet med Høgskolen i Bergen er sikkert ikke enestående, snarere det normale. Mitt håp er imidlertid at regjeringen nå mener alvor med sine offensive og positive tanker om betydningen av gode bygg, og at det for fremtiden vises bedre evne og vilje til å justere planer og bevilgninger i takt med institusjonsutviklingen i det lange tidsrommet det gjerne tar fra søknad blir sendt til den blir innvilget og kan realiseres.

Fra organisasjonsutviklingsfronten

av Petter Aaslestad
leder i Forskerforbundet

Oppunder jul inviterte Norsk Studentorganisasjon sine tillitsvalgte, samt politikere og samarbeidspartnere, til fest for å feire at Regjeringens budsjettforslag om studieavgift for studenter utenfor EØS hadde blitt skrotet i budsjettforliket med Venstre og Kristelig Folkeparti. «Nei til skolepenger» var Forskerforbundets linje fra det øyeblikk budsjettforslaget forelå. Forskerforbundet har tradisjonelt hatt et godt og nært samarbeid med studentorganisasjonene – så også i denne saken.

Studentmedlemmene

I min hilsningstale rettet jeg blant annet oppmerksomhet mot et leserinnlegg i Dagens Næringsliv, fra tidligere på høsten, med tittelen: «Skolepenger gir et svakere samfunn.» Det mest oppsiktsvekkende ved innlegget var at det var historiens – tror jeg – første leserinnlegg som var signert «studentmedlemmer i Forskerforbundet» (Roer Jacobsen og Kvadsheim). Vår fagforening har så godt som alltid vært åpen for studentmedlemskap, men vi har ikke bestandig sagt det like høyt. Hovedstyret har nå vedtatt en handlingsplan for studentrekruttering. I utdanningsinstitusjonene skaper studentene dynamikk og utvikling gjennom faglig og samfunnsmessig engasjement. Våre studentmedlemmer, etter hvert som de blir flere, vil forhåpentlig medvirke med en tilsvarende dynamikk også innad i Forskerforbundet.

Inn i fremtiden

«Også om ti år skal Forskerforbundet være den ledende fagforening for ansatte – og studenter – i forsknings- og kunnskapssektoren.» Dette stolte statement rettet hovedstyret mye oppmerksomhet mot i siste halvdel av 2014, under paraplyen «organisasjonsutvikling». Ofte fremheves den nordiske modellen med trepartssamarbeid mellom myndigheter, arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner som en forutsetning for vår høyt utviklede velferdsstat. Opparbeidede rettigheter for arbeidstagere er under press; det er viktig å få vist verdien av fagorganisering for nyere generasjoner. Sterke fagforeninger vil være en forutsetning for å sikre gode lønns- og arbeidsvilkår, også i fremtiden. Det krever at organisasjonsgraden opprettholdes. Forskerforbundet feiret i 2014 at milepælen «19 000 medlemmer» var nådd. Med økt aldersavgang i UH-sektoren i årene fremover blir det krevende å få til nettotilvekst av yrkesaktive medlemmer, men vi har som mål å øke i størrelse. Da må vi også utvikle vår politikk slik at vi settes i stand til å svare på de omkringliggende virkeligheter, arbeidslivspolitiske som kunnskapspolitiske.

Det heterogene grunnfjellet

Våre 270 lokallag er selve grunnstammen i Forskerforbundet. På lokallagsbesøk rundt om i landet blir jeg stadig imponert over hvor mye godt fagforeningsarbeid våre lokale tillitsvalgte utfører. Imponerende er også den høye kompetansen som vår medlemsmasse besitter, og som gir uvurderlige bidrag til utviklingen av kunnskapssamfunnet. På lokallagsbesøk i Bodø rett før jul kom det frem en idé om av og til å lage til felles arrangementer eller kurs med lokallag fra samme region. En spennende tanke! Regionale møter, som for eksempel mellom lokallagene ved Nordlandsforskning, Universitetet i Nordland, Nordlandssykehuset og fylkeskommunen i Nordland kunne være nyttige for å utveksle erfaringer om praktisk arbeid – som for eksempel det livsnødvendige rekrutteringsarbeidet. Men slike møter på tvers kan også bidra til å videreutvikle den faglige heterogeniteten som er kjennetegnende for Forskerforbundet, og som er en av våre styrker.

> «Med økt aldersavgang i UH-sektoren i årene fremover blir det krevende å få til nettotilvekst av yrkesaktive medlemmer.»

Både sees og høres

Representantskapet er Forskerforbundets øverste organ og kommer sammen hvert tredje år. Sist gang, i 2012, var faktisk nesten en fjerdedel av medlemsmassen ikke representert (det vil si: deres lokallag stilte ikke med delegater). Alle medlemmer av Forskerforbundet er selvsagt like viktige. Det kan være et demokratisk problem hvis nærmere en fjerdedel av oss verken lar oss se eller høre i Forbundets øverste organ. Samhandling mellom organisasjonens ulike ledd er en forutsetning for å lykkes i arbeidet med å fremme våre medlemmers interesser.

Forskerforum

RETURADRESSE:
FORSKERFORBUNDET
POSTBOKS 1025 SENTRUM
0104 OSLO

B ØKONOMI ÉCONOMIQUE

DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE
posten
NORGE P.P. PORTO BETALT

HiST TRONDHEIM

Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST) er en av landets største høgskoler med ca. 8000 studenter og 800 ansatte. HiST tilbyr fag- og profesjonsstudier innenfor helse- og sosialfag, teknologi og informatikk, lærer og tolk og økonomi og ledelse. **www.hist.no**

Et av Norges ledende høgskolemiljø søker dyktige ledere:

PROREKTORER
- Utdanning
- Forskning og innovasjon

DEKANER
- Teknologi og informatikk
- Lærer- og tolkeutdanning
- Handelshøyskolen i Trondheim

Fullstendig utlysningstekst finnes på **www.headvisor.no** og **www.hist.no**

For ytterligere informasjon og en fortrolig og uforpliktende samtale, ta kontakt med våre rådgivere i Headvisor, Kirsti Kalseth Sjøhaug, tlf. 977 31 680 eller Anders Bauge, tlf. 901 56 249. Du kan også kontakte HiST ved rektor Helge Klungland, tlf. 918 97 737 eller styreleder Kari Kjenndalen, tlf. 901 39 154. **Søknadsfrist er 27.01.15.**

HEADVISOR®
...vi beveger og setter spor

Flere stillingsannonser på
www.forskerforum.no